

**ATASKAITA
DĖL ŽMOGAUS TEISIŲ PADĖTIES
KAUNO APSKRITIES SUAUGUSIŲ ASMENŲ GLOBOS ĮSTAIGOSE:
VŠĮ RUMŠIŠKIŲ SENELIŲ GLOBOS NAMUOSE „AUKSINIS AMŽIUS“,
VŠĮ „GLOBASTA“, VŠĮ EŽERĖLIO SLAUGOS NAMUOSE,
KAUNO PANEMUNĖS SENELIŲ GLOBOS NAMAI,
KĖDAINIŲ SOCIALINĖS GLOBOS NAMUOSE, JONAVOS GLOBOS NAMUOSE,
ČEKIŠKĖS SOCIALINĖS GLOBOS IR PRIEŽIŪROS NAMUOSE,
VŠĮ SENELIŲ NAMUOSE „UŽUSALIAI“, VŠĮ „AMŽIAUS ŽIEDAS“
IR VILIJAMPOLĖS SOCIALINĖS GLOBOS NAMUOSE**

2015-09-14 Nr. 2015/1-74
Vilnius

**I. NACIONALINĖ KANKINIMŲ PREVENCIJA
IR BENDRA INFORMACIJA APIE ATLIKTĄ PATIKRINIMĄ**

1. Lietuvos Respublikos Seimui 2013 m. gruodžio 3 d. įstatymu Nr. XII-630 ratifikavus Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą fakultatyvų protokolą (toliau vadinama – Fakultatyvus protokolą) ir priėmus Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo (toliau vadinama – LR SKĮ) pakeitimus, pagal kuriuos Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriams buvo pavesta vykdyti nacionalinę kankinimų prevenciją laisvės apribojimo vietose nuolat jose lankantis (2014 m. sausio 1 d. įsigaliojusios LR SKĮ 3 ir 19¹ straipsnių nuostatos), Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga (toliau vadinama – Įstaiga) tapo nacionaline kankinimų prevencijos institucija.

Vykdydami nacionalinę kankinimų prevenciją, Seimo kontrolieriai naudojami plačiais įgaliojimais: jie turi teisę pasirinkti, kokias laisvės apribojimo vietas aplankyti ir kokius asmenis apklausti, patekti į visas laisvės apribojimo vietas ir jose esančias patalpas, susipažinti su jų įrengimu ir infrastruktūra. Be to, Seimo kontrolieriai turi teisę kalbėtis be liudininukų su asmenimis, kurių laisvė apribota, taip pat apklausti bet kokius kitus asmenis, kurie galėtų suteikti reikiamos informacijos, laisvės apribojimo vietų patikrinimus atlikti kartu su pasirinktais ekspertais.

2. Seimo kontrolierius, Įstaigos vadovas Augustinas Normantas, vykdydamas nacionalinę kankinimų prevenciją, pavedė patarėjams Jurui Taminskui, Kristinai Brazevič ir vyriausiosioms specialistėms Deimantei Karužienei ir Eglei Mekaitei atlikti patikrinimus (2015 m. gegužės ir birželio mėnesiais) dėl žmogaus teisių padėties dešimtyje Kauno apskrities suaugusių asmenų globos įstaigų (toliau bendrai kartu vadinama – globos įstaigos, įstaigos arba GI); tai VŠĮ Rumšiškių senelių globos namai „Auksinis amžius“ (toliau vadinama – Auksinis amžius), VŠĮ „Globasta“ (toliau vadinama – Globasta), VŠĮ Ežerėlio slaugos namai (toliau vadinama – Ežerėlis), Kauno Panemunės senelių globos namai (toliau vadinama – Panemunė), Kėdainių socialinės globos namai (toliau vadinama – Kėdainiai), Jonavos globos namai (toliau vadinama – Jonava), Čekiškės socialinės globos ir priežiūros namai (toliau vadinama – Čekiškė), VŠĮ senelių namai „Užusaliai“ (toliau vadinama – Užusaliai), VŠĮ „Amžiaus žiedas“ (toliau vadinama – Amžiaus žiedas) ir Vilijampolės socialinės globos namai (toliau vadinama – Vilijampolė).

3. Atliekant patikrinimus buvo bendrauta su GĮ vadovais, administracijos ir kitais darbuotojais, taip pat gyventojais ir jų artimaisiais. Taip pat buvo apžiūrėti asmenų gyvenamieji kambariai, virtuvės, užsiėmimų ir kitos patalpos, patikrinti įvairūs registracijos žurnalai bei dokumentai (gyventojų bylos, individualūs socialinės globos ir slaugos planai, asmens slaugos poreikių vertinimo žurnalas, procedūrų registravimo žiniaraštis, skundų, pasiūlymų ir pageidavimų knyga bei kt. dokumentai).

II. AKTUALŪS TEISĖS AKTAI, TEISMŲ PRAKTIKA IR STANDARTAI

4. Pagrindiniai teisės aktai, taikytini atliekant patikrinimus globos įstaigose:

- 4.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija;
- 4.2. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija;
- 4.3. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija (toliau vadinama – Konvencija);
- 4.4. Jungtinių Tautų Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas;
- 4.5. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas;
- 4.6. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas;
- 4.7. Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas;
- 4.8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007-08-22 nutarimas Nr. 875 „Dėl asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo“;
- 4.9. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. liepos 14 d. įsakymu Nr. A1-377 patvirtinto Socialinės globos normų aprašo 4 priedas „Senyvo amžiaus asmenų ir suaugusių asmenų su negalia ilgalaikės (trumpalaikės) socialinės globos normos, taikomos socialinės globos namams ir grupinio gyvenimo namams“ (toliau vadinama – Aprašo 4 priedas);
- 4.10. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. lapkričio 30 d. įsakymu Nr. A1-317 patvirtinti Socialinę globą teikiančių darbuotojų darbo laiko sąnaudų normatyvai (toliau vadinama – darbo laiko sąnaudų normatyvai);
- 4.11. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2011 m. vasario 10 d. įsakymu Nr. V-133 patvirtinta Lietuvos higienos norma HN 125:2011 „Suaugusių asmenų stacionarios socialinės globos įstaigos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ (toliau – higienos norma HN 125:2011);
- 4.12. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2006 m. gruodžio 13 d. įsakymas Nr. V-1051 „Dėl Vaistinių preparatų laikymo ir įtraukimo į apskaitą asmens sveikatos priežiūros įstaigose tvarkos aprašo patvirtinimo“.

5. Pažymėtina, kad, vertinant elgesį su asmenimis, kuriems apribota laisvė, ir tokių asmenų laikymo sąlygas, svarbu vadovautis ne tik nacionaliniais ir tarptautiniais teisės aktais, bet ir Lietuvos ir tarptautinių teismų praktika, kompetentingų bei plačius įgaliojimus turinčių tarptautinių institucijų rekomendacijomis (dokumentais):

5.1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas Nr. 21/2008 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“;

5.2. Europos regiono valstybėse kankinimų prevenciją jau 25 metus vykdomantis Europos Komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau vadinama – CPT) įdiegė ir taiko elgesio su asmenimis, iš kurių atimta laisvė, standartus¹. CPT, laisvės apribojimo (atėmimo) vietose atlikęs patikrinimus dėl elgesio su juose laikomais asmenimis, konkrečioms valstybėms pateikia savo rekomendacijas, kaip užkirsti kelią kankinimui ir kitokiam

¹ [CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2013].

žiauriam, nežmoniškam ar žeminančiam elgesiui ir baudimui. CPT nustatytuose standartuose įtvirtinti visuotinai pripažinti ir taikomi žmogaus teisių apsaugos standartai, kuriuos valstybės taip pat pripažįsta ir gera valia vykdo, atsižvelgia į juos ir jų laikosi;

5.3. 2014 m. vasario 19 d. Europos Tarybos Ministrų Komitetas (toliau vadinama – Komitetas) priėmė rekomendaciją šalims narėms Rec(2014)2 skatinti vyresnio amžiaus asmenų žmogaus teises, siekiant šiuos asmenis apginti ir užtikrinti visapusį bei lygiateisį jų naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, taip pat skatinti pagarbą šių asmenų prigimtiniam orumui.

Šio Komiteto rekomendacija Rec(2009)6 dėl senėjimo ir negalios pabrėžia vyresnio amžiaus asmenų su negalia (tų, kurie didžiąją savo gyvenimo dalį turėjo negalią ir dabar yra vyresnio amžiaus, bei vyresnio amžiaus žmonių, įgijusių negalią) (tie su negalia įgyta vėlesniame gyvenime) savarankiškumo ir nepriklausomumo svarbą, taip pat būtinybę didinti paslaugų kokybę ypatingai užtikrinant aukštos kvalifikacijos slaugytojų kiekį reikalingą suteikti aukšto lygio priežiūrą.

5.4. Jungtinių Tautų Generalinė asamblėja 1991 m. gruodžio 16 d. rezoliucija 46/91 patvirtino veiksmų, orientuotų į vyresnio amžiaus žmones, principus: nepriklausomumo, dalyvavimo, globos ir priežiūros, visavertiškumo bei orumo, į kuriuos siūlo atsižvelgti kuriant socialinės politikos priemones. Nepriklausomumo principas reiškia teisės į tinkamą maistą, vandenį, gyvenamąjį plotą, drabužius ir sveikatos apsaugą užtikrinimą; dalyvavimo principas reiškia, kad vyresnio amžiaus žmonės turėtų aktyviai dalyvauti įgyvendinant jų teisių apsaugą ir pasidalinti savo žiniomis bei įgūdžiais su jaunesniąja karta; globa ir priežiūra reiškia, kad jie turi teisę gauti aprūpinimą iš šeimos, sveikatos apsaugą bei realizuoti žmogaus teises ir pagrindines laisves gyvendami prieglaudos, globos ar sveikatos priežiūros įstaigoje; visavertiškumas reiškia, kad tokiems asmenims turi būti prieinami kultūriniai, švietimo, dvasiniai ir rekreaciniai išteklių; orumo principas reiškia, kad pagyvenę asmenys turi turėti galimybę gyventi orai ir saugiai, būti laisvi nuo protinio ir fizinio išnaudojimo, turi būti nediskriminuojami dėl amžiaus, rasiniais ar etniniais pagrindais, neįgalumo, finansinės padėties ar kitų aplinkybių;

5.5. 2010 m. Europos ir nacionalinių nevyriausybinų organizacijų partnerystės pagrindu priimta Europos chartija dėl vyresnio amžiaus žmonių, kuriems reikalinga ilgalaikė globa ir priežiūra, teisių ir atsakomybės – taip pat svarbus dokumentas, nustatantis gaires, kaip vyresnio amžiaus žmonėms atpažinti ir apsaugoti savo teises (toliau – Partnerystės chartija).

III. TIKRINAMOS SRITYS IR NUSTATYTOS APLINKYBĖS

6. Patikrinimai atlikti vertinant žmogaus teisių apsaugos ir kankinimų prevencijos aspektu svarbiausius klausimus, atsižvelgiant į šios ataskaitos II skyriuje nurodytus teisės aktus, CPT standartus, taip pat CPT ataskaitose apie Lietuvoje atliktus patikrinimus pateiktas rekomendacijas, Lietuvos teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau vadinama – EŽTT) praktiką ir kitas kompetentingų bei plačius įgaliojimus turinčių tarptautinių institucijų rekomendacijas (dokumentus).

Atliekant patikrinimus faktinės aplinkybės, susijusios su gyvenimo sąlygomis ir žmogaus teisių padėtimi, buvo patikrintos ir įvertintos pagal šias sritis: 1) duomenys apie globos įstaigą, 2) jos vieta, teritorija, judėjimas į globos įstaigą ir iš jos; 3) gyventojai; 4) darbuotojai; 5) saugumo priemonės, suvaržymai ir elgesys su gyventojais; 6) savarankiško gyvenimo sąlygos; 7) individualus socialinės globos planas; 8) apgyvendinimo ir higienos sąlygos; 9) maitinimas; 10) apranga; 11) sveikatos priežiūra; 12) bendravimas, užimtumas, dalyvavimas politiniame gyvenime, tikėjimo laisvė, vertėjavimo ir kitos paslaugos; 13) privatus gyvenimas; 14) informacijos prieinamumas ir kreipimusi nagrinėjimas; 15) kitų institucijų atlikti patikrinimai; 16) išvykimas iš įstaigos visam laikui.

Įvertinus faktines aplinkybes pagal pirmiau nurodytas sritis, nustatomi sisteminiai žmogaus teisių pažeidimai, taip pat atkreipiamas dėmesys į GĮ taikomą gerąją praktiką, siekiant gerinti asmenų gyvenimo sąlygas. Atlikus šiuos vertinimus, toliau ataskaitoje yra dėstomi patikrinimų metu nustatyti trūkumai, pateikiant ir gerosios praktikos pavyzdžių, atliekamas teisinis vertinimas, daromos atitinkamos išvados ir kompetentingoms institucijoms teikiamos rekomendacijos dėl nustatytų trūkumų taisymo.

7. Pažymėtina, kad, lankantis šioje ataskaitoje nurodytose GĮ, susidarė bendras įspūdis, kad žmogaus teisės jose gyvenantiems asmenims yra užtikrinamos. Daugelio pirmiau išvardintų GĮ administracijos deda pastangas sudaryti kuo geresnes gyvenimo sąlygas, sukurti abipusiai pagarbius darbuotojų ir gyventojų santykius ir pan. Tačiau buvo nustatyti ir keli toliau ataskaitoje aptariami trūkumai bei situacijos, dėl kurių galimai yra (gali būti) pažeidžiamos žmogaus teisės.

8. Patikrinimų metu nustatyti trūkumai ir geroji praktika

8.1. Dėl pakankamo darbuotojų skaičiaus ir profesinės kompetencijos

8.1.1. Darbuotojų skaičius

Atlikus patikrinimus nustatyta, kad kai kuriose GĮ gyventojams (atsižvelgiant į globotinių skaičių) galimai nėra užtikrinamas pakankamas slaugytojo padėjėjų skaičius. Vienoje įstaigoje 24-is sunkią negalią turinčius gyventojus prižiūrėjo tik 2 slaugytojo padėjėjai (Globasta), kitoje 15 sunkią negalią turinčių gyventojų su specialiaisiais slaugos poreikiais – 1 slaugytojo padėjėjas (Amžiaus žiedas), kitoje vieno darbuotojo buvo prižiūrėti 6 ir daugiau sunkią protinę bei psichinę negalią turinčių gyventojų (Vilijampolė). Kitose įstaigose trūksta darbuotojų, kurie užtikrintų sunkiai judantiems, gulintiems asmenims galimybę pabūti lauke (Auksinis amžius, Panemunė).

Nedidelėse globos įstaigose, kuriose yra tik vienas socialinis darbuotojas, paslaugos ne visuomet gali būti užtikrinamos jo atostogų metu arba ligos atveju (Auksinis amžius, Ežerėlis, Globasta, Čekiškė). Kai kurių įstaigų gyventojų teigimu, socialiniai darbuotojai ne visada turi laiko su jais bendrauti (Čekiškė, Kėdainiai).

Kelių GĮ administracijos informavo, kad turi didesnę nei darbo laiko sąnaudų normatyvuose numatytą etatų poreikį (Jonava, Kėdainiai, Panemunė), vienos globos įstaigos socialiniai darbuotojai paaiškino apie jiems tenkantį didelį darbo krūvį (vienas personalo atstovas prižiūri 18 gyventojų, turinčių psichikos ir proto negalią; Vilijampolė), nors tenkantis gyventojų skaičius atitinka darbo laiko sąnaudų normatyvus.

8.1.2. Darbuotojų profesinė kompetencija

Patikrinimų metu taip pat nustatyta, kad ne visų globos įstaigų personalas dalyvauja mokymo programose, susijusiose su neįgaliųjų, vyresnio amžiaus žmonių teisėmis, darbuotojai nepakankamai informuoti apie Konvencijos reikalavimų taikymą, psichikos sveikatos priežiūrą, agresyvaus elgesio valdymą, konfliktų psichologiją bei smurto prevenciją, taip pat ne visuomet tobulina įgūdžius reabilitacinių paslaugų, pacientų teisių, psichikos sveikatos teisės ir socialinės globos teisės srityse.

Kartu pažymėtinos tokios globos įstaigos, kuriose daug dėmesio skiriama darbuotojų kvalifikacijos kėlimui (Panemunė, Kėdainiai ir Vilijampolė).

Lankantis globos įstaigose taip pat pastebėta, kad jų administracijos darbuotojai vartoja stigmatizuojančius epitetus „bomžas“, „ne tos pakraipos“ (šių ir kitų citatų kalba netaisyta)(Auksinis amžius, Panemunė). Vienos globos įstaigos gyventojai skundėsi darbuotojos netinkamu elgesiu („apšaukia“, vartoja necenzūrinius žodžius) (Amžiaus žiedas), kitoje globos įstaigoje nurodė, kad jaučiasi turintys duoti „dovanas“ (šokoladą ir kitus saldumynus), o personalas noriai jas ima iš gyventojų (Globasta).

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta ataskaitos 8.1.1–8.1.2. punktuose, pažymėtina, kad tinkamas globos įstaigos veiklos organizavimas pasiekiamas tik užtikrinant personalo (socialinių

darbuotojų ir jų padėjėjų, sveikatos priežiūros specialistų, psichologų ir kitų specialistų) skaičiumi pagal teisės aktų nustatytus reikalavimus.

Pagal Aprašo 4 priedo 19.1–19.3 punktą, „personalo ir globojamų asmenų skaičiaus santykis garantuoja tinkamą socialinės globos įstaigos veiklos organizavimą. [...] Socialinę globą užtikrinančio personalo pareigybių skaičius yra ne mažesnis, nei reglamentuoja Socialinę globą teikiančių darbuotojų darbo laiko sąnaudų normatyvai, tvirtinami Socialinės apsaugos ir darbo ministro. [...] Užtikrinta, kad socialinės globos įstaigoje asmeniui kokybiška socialinė globa bus teikiama visą parą, numatant teisės aktų reglamentuotą personalo ir socialinę globą gaunančių asmenų santykį dieną ir naktį.“

CPT standartuose taip pat pažymima, kad globos įstaigoje turi būti pakankamas personalo skaičius (taip pat naktimis ir savaitgaliais), kategorijos, atitinkama patirtis bei pasirengimas, o įvairių kategorijų darbuotojai nuolat rengtų susitikimus (aptarimus) ir dirbtų kaip komanda (Aštuntosios bendros ataskaitos [CPT/Inf (98) 12] 30, 42 ir 45 punktai, taip pat CPT 2008 m. balandžio 21–30 d. vizito Lietuvoje ataskaitos [CPT/Inf (2009) 22] 96 punktas).

Partnerystės chartijoje tai vadinama apsauga nuo nepriežiūros ir atidumo stokos teikiant globą, priežiūrą ar gydymą (1-2.10 punktas).

Globos įstaigose dirbančio personalo kompetencija yra itin svarbi. Pagal Aprašo 4 priedo 22.2 punktą, „personalas nuolat tobulina savo kvalifikaciją, dalyvaudamas darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo programose, įgyja naujų žinių, reikalingų darbe. Kiekvienas socialinės globos įstaigoje senyvo amžiaus asmeniui ar darbingo amžiaus asmeniui su negalia (tarp jų ir sunkią negalią turinčiam) socialinę globą teikiantis darbuotojas teisės aktų nustatyta tvarka dalyvauja kvalifikacijos tobulinimo kursuose.“

CPT taip pat pabrėžia, kad humaniškos laisvės apribojimo sistemos kertinis akmuo visada yra tinkamai parinktas ir parengtas personalas, kuris žino, kaip teisingai formuoti savo santykius su laikomais asmenimis (Vienuoliktosios bendros ataskaitos [CPT/Inf (2001) 16] 26 punktas).

8.2. Dėl saugumo ir privatumo užtikrinimo

8.2.1. Bendra saugumo atmosfera

Atliekant patikrinimus, vienoje GĮ (Kėdainiai) keli gyventojai skundėsi dėl kitos šios įstaigos globotinės, kuri juos puldinėja, stumdo, laužo jų daiktus, elgesio; jie teigė, kad dėl jos jaučiasi nesaugiai. Pavyzdžiui, Seimo kontrolierių įstaigos darbuotojo savo gyvenamajame kambaryje kalbintas asmuo, išgirdęs agresyvios moters balsą, užsirakino. Taip pat pažymėtina, kad patikrinimo metu ši gyventoja užpuolė ir vieną iš Seimo kontrolierių įstaigos darbuotojų. GĮ administracijos teigimu, tai globotinei reikia papildomos priežiūros ir paslaugų, kurių įstaiga nėra pajėgi suteikti. Kitoje įstaigoje (Vilijampolė) taip pat susidariusi panaši situacija, kuomet dauguma įstaigos globotinių yra terorizuojami vieno iš jos gyventojų. Šis asmuo dažniausiai vartoja smurtą, niokoja tiek įstaigos, tiek kitų asmenų turtą. Patikrinimo metu asmuo ėmė priešintis GĮ darbuotojams, kuomet jie stengėsi jį nuraminti, kadangi pastarasis bendrose sanitariniuose mazguose niokojo įstaigos turtą (laužė vandens čiaupus, tualetinio popieriaus laikiklius ir pan.).

8.2.2. Gyventojų saugumas gaisro ar kitais ekstremaliais atvejais

Patikrinimo metu buvo vertinti veiksniai, galintys turėti įtakos žmonių ir turto apsaugai, taip pat atsižvelgiant ir į gyventojų saugumą gaisro (gaisrinė sauga) arba kitais ekstremaliais atvejais, įvertinti žmonių evakuacijos keliai (iš viršutinių aukštų – antrojo ir trečiojo ir pan.). Biuro atstovai patikrinimo metu pastebėjo, jog kai kuriose įstaigose laiptai, vedantys iš viršutinių aukštų į pirmąjį, yra tokie statūs, jog gyventojai, dėl savo silpnos sveikatos būklės ir (arba) neįgalumo, galimo gaisro atveju nespėtų laiku evakuotis (Užusaliai ir Globasta). Taigi nustatyta, kad kai kurie pastatai (laiptai) galimai neatitinka šiuo metu galiojančių teisės aktų, taikomų projektuojant ir statant, rekonstruojant ir remontuojant statinių dalis, keičiant statinių ar statinio dalių naudojimo paskirtį.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog Vilniaus apskrities priešgaisrinė gelbėjimo valdyba (toliau vadinama – Valdyba), vykdydama Seimo kontrolieriaus rekomendacijas, nustatė, kad Taisyklės iš esmės apima globotinių sveikatos, higienos, priežiūros klausimus ir praktiškai nenurodo jokių reikalavimų globotinių saugai, todėl Valdyba yra kreipusis į Priešgaisrinės saugos ir gelbėjimo departamentą prie Vidaus reikalų ministerijos, siūlydama inicijuoti, bendradarbiaujant su šiuo departamentu, siūlymus Lietuvos Respublikos Vyriausybei dėl socialinės globos įstaigų licencijavimo tvarkos papildymo minimaliaisiais gaisrinės saugos reikalavimais.

Pažymėtina, kad privalu užtikrinti pakankamą gaisrinę saugą ilgalaikės socialinės globos įstaigose.

8.2.3. Pagalbos kvietimo sistema

Atliekant patikrinimus įstaigose buvo vertinama gyventojų galimybė bet kuriuo metu, esant poreikiui, pasinaudoti pagalbos kvietimo sistema (toliau vadinama ir – PKS) ir gauti būtinąją bei tuo metu reikalingą pagalbą, nustatytos šios problemos:

- PKS įrengta ne visose įstaigose (Aukšinis amžius, Vilijampolė (šiose GĮ ieškoma galimybių įrengti sistema), Užusaliai (bus įrengta naujose patalpose), Globasta);
- PKS įrengta ne visiems gyventojams (Amžiaus žiedas, Kėdainiai, Jonava);
- PKS ne visuomet įrengta ranka lengvai pasiekiamoje vietoje (Kėdainiai, Čekiškė);
- PKS patikrinimo metu neveikė (Kėdainių slaugomų asmenų skyriuje; i apie šią problemą slaugos darbuotojai nežinojo) arba darbuotojai nesureagavo į pagalbos kvietimo signalą (Čekiškė ir Jonava, kur pagalbos signalas rodomas monitoriaus ekrane; jei darbuotojo nėra darbo vietoje, prie ekrano, jis neturi galimybės sužinoti, kad buvo kviesta pagalba);
- ne visi gyventojai žinojo, kad turi įrengtą pagalbos kvietimo mygtuką (Panemunė, Jonava).

8.2.4. Nelaimingų įvykių registravimas

Patikrinimų metu nustatyta, kad vienoje įstaigoje (Užusaliai) neregistruojami nelaimingi atsitikimai, pavyzdžiui, globotinių tarpusavio smurto, susižalojimo atvejai ir kitokie asmenų teisių pažeidimai, kitoje įstaigoje (Kėdainiai) paskutinio įrašo *Neigiamo pobūdžio įvykių ir jų pasekmių asmeniui žurnale* data – 2013-12-25. Tokių įvykių pasitaikė ir po šios dienos, tačiau jie nebuvo užfiksuoti.

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta ataskaitos 8.2.1– .2.4 punktuose, pažymėtina, kad globos įstaigoje gyventojams turi būti užtikrintos tokios sąlygos, kurios prisidėtų prie galimybės jiems saugiai jaustis: atitinkama priežiūra, galimybė bet kuriuo metu pasinaudoti PKS ir gauti būtinąją bei tuo metu reikalingą pagalbą, tinkamai nustatomi ir valdomi nelaimingi įvykiai, susiję su asmens sveikatos būklės pasikeitimais arba teisių pažeidimais.

Pagal Aprašo 4 priedo 6.6 punktą, gyventojams „užtikrinta asmens apsauga nuo smurto, išnaudojimo, diskriminacijos, prievartos, įžeidinėjimų [...], visi nelaimingi įvykiai, susiję su asmens sveikatos būklės pasikeitimais ar asmens teisių pažeidimais, yra registruojami, analizuojamos juos sukėlusios priežastys bei priimami sprendimai, kaip jų išvengti ateityje.“ To paties priedo 12.7 punkte numatyta: „Gyvenamuosiuose kambariuose, higienos kambariuose pagal galimybes yra įvesta pagalbos kvietimo sistema“, o pagal 16.10 punktą – „Asmeniui užtikrinta galimybė greitai (neišeinant iš savo gyvenamojo kambario) išsikviesti personalą, jeigu to reikalauja jo sveikatos būklė.“

CPT taip pat pabrėžia atitinkamų procedūrų tam tikromis psichikos ligomis sergantiems pacientams svarbą siekiant apsaugoti nuo kitų galinčių jiems žalos padaryti pacientų: būtina, kad visuomet (taip pat naktimis ir savaitgaliais) dirbtų pakankamai darbuotojų; specialių priemonių turėtų būti imamasi ypatingai pažeidžiamų pacientų atžvilgiu (Aštuntosios bendros ataskaitos [CPT/Inf (98) 12] 30 punktas).

8.2.5. Gyventojų privatumas

Patikrinimų metu nustatyti trūkumai, susiję su gyventojų privatumo užtikrinimu:

- daugelyje įstaigų pastebėta (tai nurodė ir patys globotiniai), kad darbuotojai ne visuomet pasibeldžia prieš įeidami į gyventojų kambarius (Globasta, Panemunė, Kėdainiai, Jonava, Amžiaus žiedas);

- ne visų įstaigų gyventojams sudaroma galimybė užsirakinti savo gyvenamajame kambaryje (įvertinus jų savarankiškumą) (Čekiškė, Amžiaus žiedas, Globasta, Jonava, Užusaliai, Vilijampolė), todėl kiti GĮ gyventojai nevaržomai patenka į jų gyvenamąją erdvę (Amžiaus žiedas). Kartu pastebėtina, kad kai kurie asmenys teigė neturį tokio poreikio arba apie tokią galimybę nepagalvoję;

- keičiant sauskelnes nenaudojama širma (Globasta; patikrinimo metu asmeniui keičiant sauskelnes nebuvo naudojama širma, tai buvo daroma visų tuo metu patalpoje buvusių gyventojų (ir atvykusių atlikti patikrinimą Seimo kontrolierių įstaigos darbuotojų) akivaizdoje);

- gyventojų kambariuose įrengtos vaizdo stebėjimo kameros (Amžiaus žiedas);

- privatumas asmens higienos patalpose: ne visose įstaigose vyrams ir moterims įrengtos atskiros asmens higienos patalpos, nes ant šių patalpų durų nebuvo atitinkamų simbolių (Auksinis amžius, Ežerėlis, Jonava); ne visų įstaigų asmens higienos patalpose sudaryta galimybė iš vidaus jose užsirakinti (Ežerėlis, Kėdainiai); kai kur tualetų patalpose įrengtos kelios kabinos, bet jos yra atviros, neturi durų (Kėdainiuose; slaugomų gyventojų skyriuje);

- kambaryje gyvena po 5–6 asmenis, lovos sustatytos arti viena kitos (Globasta ir Amžiaus žiedas), tokiomis sąlygomis sunku užtikrinti kartu gyvenančiųjų privatumą ir orumą;

- privatumas pažeidžiamas ir tuomet, kai sunkios psichikos sveikatos būklės asmuo trukdo kitiems gyventojams, pvz., ištiesai trikdo savo kambario kaimynų ramybę, tačiau nėra galimybės apgyvendinti jį atskirai (Vilijampolė).

Pagarbos asmens prigimtiniam orumui, savarankiškumui, įskaitant laisvę rinktis, ir nepriklausomumui yra vienas svarbiausių Neįgaliųjų konvencijoje įtvirtintų principų (šios konvencijos 3 str.). Pagarbą vyresnio asmens orumui reikia užtikrinti visomis aplinkybėmis, nepaisant psichikos sutrikimų; negalios, ligos ir gyvenimo pabaigos situacijose.

Pagal Aprašo 4 priedo 17.4 punktą, asmeniui jo gyvenamojoje aplinkoje kiek įmanoma garantuojamas privatumas, o 12.7 punkte numatyta, kad asmens saugumas jam skirtame kambaryje užtikrinamas nepažeidžiant jo privatumo ir orumo, t. y. personalas į kambarį įeina tik pasibeldęs, gyvenamosiose patalpose neįrengiamos filmavimo kameros, netaikomi kiti stebėjimo būdai, o su asmenimis, kuriems dėl sveikatos būklės ir visiško nesavarankiškumo reikia nuolatinės priežiūros, arba jų globėjais, rūpintojais susitariama dėl būdų ir formų, kaip tai bus daroma.

To paties priedo 18.2 punkte numatyta, kad gyventojams sudaroma galimybė saugiai laikyti savo asmeninius daiktus, užsirakinti savo asmenines gyvenamąsias patalpas (jeigu, įvertinus jų savarankiškumą, tai nesudaro pavojaus jų ar kitų asmenų saugumui).

Taip pat numatytos specialios privatumo garantijos slaugomiems asmenims: Aprašo 4 priedo 8.11 punkte nustatyta, kad slaugomam asmeniui užtikrinamos oraus gyvenimo sąlygos pagal individualius poreikius – maitinimosi, kasdieninės higienos ar kita reikalinga pagalba. Taip pat šio priedo 17.8 punkte įtvirtinta, kad, esant poreikiui, asmens gyvenamajame kambaryje sudaroma privati erdvė, atskirta širma.

Manytina, kad patikrinimų metu nustatytais konkrečiais atvejais (kai nenaudojamos širmos arba kitaip neužtikrinamas savimi negalinčio pasirūpinti asmens privatumas, gyvenamuosiuose kambariuose įrengus vaizdo stebėjimo kameras, 5–6 asmenims apgyvendinus viename kambaryje, taip pat esant situacijai, kuomet įstaigoje yra kitų privatumą trikdančių globotinių, tačiau nėra galimybės juos apgyvendinti atskirai, gyventojams užsirakinti savo gyvenamosiose patalpose) yra grubiai pažeidžiamas asmenų privatumas ir orumas.

Pažymėtini ir Lietuvos higienos normos HN 125:2011 reikalavimai: gyvenamojoje patalpoje turi gyventi ne daugiau kaip 4 asmenys (13.2 punktas),–vyrų ir moterų asmens higienos patalpos (tualetai, dušai, vonios, prausyklos) turi būti atskiros (16.1 punktas), tualetų patalpose turi būti įrengtos atskiros uždaros kabinos (16.3 punktas). Atsižvelgiant į pirmiau aprašytas patikrinimų

metu nustatytas aplinkybes darytina išvada, kad išvardinti teisės aktų reikalavimai buvo pažeisti. Taip pat, pagal Aprašo 4 priedo 17.6 punktą, socialinės globos namuose gyvenantiems asmenims turi būti užtikrinta, kad asmens higienos patalpos, be kita ko, garantuotų privatumą; asmens higienos patalpos turi turėti vidinius užraktus.

8.3. Dėl suvaržymo priemonių gyventojams taikymo

Įstaigoje gali kilti poreikis taikyti suvaržymo priemones (toliau vadinama ir – SP) suaudrintam ir (arba) smurtaujančiam asmeniui. Taikant šias priemones atsiranda didelė piktnaudžiavimo ir netinkamo elgesio tikimybė. Todėl, lankantis įstaigose, šiam klausimui skiriamas ypatingas dėmesys.

Iš dešimties aplankytų GĮ suvaržymo priemonės taikomos dviejose įstaigose; tai Kėdainiai (apsaugos priemonės, tokios kaip specialiosios prilaikymo juostos, saugos diržai ir kt.) ir Vilijampolė (paguldymas į intensyvaus stebėjimo kambarį). Taip pat, lankantis vienoje GĮ (Globasta), 1 gyventojas buvo laikomas nuolat pririštas prie lovos (pasak darbuotojų, žmonos pageidavimu – dėl sveikatos būklės po operacijos).

Pažymėtina, kad bet koks suvaržymas turi būti taikomas tik pagal aiškiai apibrėžtą tvarką ir tik kraštutiniu atveju (kuomet kitos priemonės neveiksmingos), todėl teigiamai vertintina Vilijampolės praktika, kuomet detaliam aprašyti ne fizinio pobūdžio darbuotojo veiksmai su agresyviai besielgiančiu gyventoju (reakcijos ir elgesio stebėjimas, pokalbio užmezgimas, aplinkos įvertinimas, potencialiai pavojingų daiktų pašalinimas ir pan.), o tramdymo priemonės taikomos tik tuo atveju, kai nėra kitų galimybių užtikrinti tinkamą pagalbą bei saugumą psichomotoriškai sujaudintam ir agresyviai gyventojui, neįmanoma suvaldyti asmens agresijos protrūkio kitais būdais, taip pat numatyta priemonės taikymo trukmė (kol būtina, bet ne ilgiau kaip 2 valandas).

Įvertinus įstaigose patvirtintas tvarkas ir SP taikymo praktiką, konstatuoti šie trūkumai:

- SP taikomos neturint aiškiai apibrėžtos, parengtos jų taikymo tvarkos (Globasta);
- sprendimas dėl SP taikymo priimtas atsižvelgiant į artimojo pageidavimą, o ne gydytojo rekomendacijas (Globasta);
- atkreiptinas dėmesys į gyventojų teiginius, kad į intensyvaus stebėjimo kambarį perkelia „negerus vaikus“ (Kėdainiai);
- asmens, kuriam taikoma SP, nestebėjo darbuotojas (Vilijampolė, Kėdainiai, Globasta);
- priemonių taikymo atvejai ne visuomet registruojami (Globasta (apskritai neregistruojami); Vilijampolė (Budėjimo priėmimo ir perdavimo žurnale buvo tik vienas įrašas apie priemonių panaudojimą (patikrinimo dieną), nors, darbuotojų teigimu, šios priemonės konkrečiam asmeniui taikomos dažnai); Kėdainiai (nebuvo įrašų apie asmens, patikrinimo dieną laikyto intensyvaus stebėjimo kambaryje, paguldymą į šį kambarį, taip pat ir ankstesnius analogiškus atvejus);
- SP taikymo atvejai nėra registruojami atskirame žurnale (Globasta, Vilijampolė (apie priemonės panaudojimą įrašoma bendrame budėjimo priėmimo–perdavimo žurnale).

Pagal CPT rekomendacijas, SP turėtų būti taikomos tik kaip kraštutinė priemonė ir jų taikymas kaip įmanoma greičiau turėtų būti nutrauktas, jos negali būti taikomos kaip nuobauda. Tokios priemonės turi būti taikomos vadovaujantis aiškiai apibrėžta tvarka, kurioje būtų numatyta, kokiais atvejais jos galimos, jų taikymo tikslai, trukmė. Rekomenduojama numatyti, kiek ilgiausiai gali trukti priemonės taikymas, o tęsti priemonę būtų galima tik gydytojui leidus, kadangi tai paskatintų gydytoją aplankyti suvaržytą pacientą asmeniškai ir įvertinti jo psichinę bei fizinę būklę. Asmuo, kuriam taikoma suvaržymo priemonė, turi būti nuolat stebimas personalo, kuris įvertintų asmens būklę, elgesį ir suteiktų reikiamą pagalbą. Darbuotojas turi būti pasirengęs patenkinti asmens poreikius (atsigerti, pasinaudoti tualetu ir pan.).

CPT pabrėžia, kad vaizdo stebėjimas negali pakeisti tokio nuolatinio darbuotojo buvimo. Suvaržytajam būtina sudaryti sąlygas matyti darbuotoją, o šiam – nuolat stebėti ir girdėti asmenį.

Kiekvienas suvaržymo atvejis turi būti registruojamas specialiai šiuo tikslu pildomame žurnale, jame nurodant priemonės pradžios ir pabaigos laiką, konkretaus atvejo aplinkybes, tos priemonės taikymo priežastis, SP skyrusį arba davusį leidimą taikyti darbuotoją ir asmeniui padarytus sužalojimus, jei tokių buvo. Šitaip yra lengviau kontroliuoti suvaržymo (arba izoliavimo) priemonių taikymo atvejus ir jų mastus. Tai ypatingai svarbu situacijose, kuomet gydytojas iš anksto duoda leidimą taikyti SP.

Taip pat svarbu, kad personalas ne tik būtų apmokytas, kaip naudoti SP, bet ir reguliariai keltų kvalifikaciją šioje srityje (agresyvaus elgesio valdymas, būdai išvengti SP naudojimo, priemonių taikymo pasekmės pacientui ir pan.). (Aštuntosios bendros ataskaitos [CPT/Inf (98) 12] 47–50 punktai, Šešioliktosios bendros ataskaitos [CPT/Inf (2006) 35] 44–45, 49, 50, 52 punktai).

8.4. Dėl individualios globos ir savarankiškumo skatinimo

8.4.1. Individualūs socialinės globos planai (ISGP).

Atliekant patikrinimus buvo nustatyta, kad ne visose įstaigose ISGP sudaromi kartu su gyventojais arba jų atstovais (Čekiškė, Jonava, Amžiaus žiedas, Auksinis amžius, Globasta, Užusaliai), neperžiūrimi per teisės aktuose numatytus terminus (Jonava, Amžiaus žiedas, Auksinis amžius). Taip pat pastebėtina, kad dauguma kalbintų gyventojų buvo pamiršę, kas yra ISGP ir tai, kas buvo aptarta su socialiniu darbuotoju plano sudarymo metu.

Taip pat atkreiptas dėmesys, kad socialinis darbas įstaigose fiksuojamas skirtingai: pavyzdžiui, Panemunėje jis aprašomas labai išsamiai, nurodomi adaptacijos etapai, reguliariai (bent kas 10 dienų, prireikus, ir dažniau) aprašomas darbo su klientu procesas), kitose įstaigose įrašai daromi kur kas rečiau arba visai neatliekami.

Reikalavimas asmeniui pagal įvertintus poreikius sudaryti ISGP socialinei globai teikti numatytas Aprašo 4 priedo 4 punkte. ISGP numatoma, kokiomis priemonėmis bus siekiama įgyvendinti socialinės globos uždavinius, detalizuojamos asmeniui teikiamos arba organizuojamos paslaugos, periodiškai rašomos žymos apie pokyčius (koks rezultatas pasiektas, kokie numatomi tolesni veiksmai ir kt.) (Aprašo 4 priedo 4.1 punktas).

Pažymėtina, kad neįgalieji visais atvejais turi teisę būti laikomi teisės subjektais, jie turi teisinį veiksnumą lygiai su kitais asmenimis visose gyvenimo srityse, valstybės imasi priemonių, kad suteiktų neįgaliesiems galimybę pasinaudoti pagalba, kurios jiems gali prireikti įgyvendinant savo teisinį veiksnumą, ir užtikrina, kad priemonėmis, susijusiomis su teisinio veiksnumo įgyvendinimu, būtų paisoma asmens teisių, valios ir pageidavimų (Neįgaliųjų konvencijos 12 straipsnis).

Vienas pagrindinių socialinės globos teikimo principų yra kiekvieno gyventojų dalyvavimo sprendžiant visus socialinės globos organizavimo ir teikimo klausimus bei bendradarbiavimo su juo. Pagal galimybes turi būti užtikrinamas asmens arba jo globėjo, rūpintojo, kitų šeimos narių ir (arba) artimų giminaičių dalyvavimas sudarant, peržiūrint ir tikslinant ISGP, kuris turi būti peržiūrimas ir tikslinamas ne rečiau kaip vieną kartą per metus, asmuo pagal savo gebėjimus ir galimybes yra įtraukiamas į visų sprendimų, susijusių su jo gyvenimu socialinės globos įstaigoje, priėmimą (Aprašo 4 priedo 4.4, 5.1 ir 8.3 punktai).

Taigi ISGP turėtų būti sudaromi ir peržiūrimi tik kartu su gyventojų, atsižvelgiant į jo nuomonę, pasiūlymus bei pageidavimus, reguliariai aptariami pasiekti rezultatai ir numatomi tolesni planai.

8.4.2. Gyventojų savarankiškumo skatinimas

Patikrinimų metu daug dėmesio taip pat buvo skiriama siekiant išsiaiškinti gyventojų sąlygas gamintis maistą, galimybes valgyti naudojantis visais stalo įrankiais, skalbtis drabužius, savarankiškai palaikyti asmens higieną, tvarkyti savo gyvenamąjį kambarį, palaikyti ryšius su artimaisiais, naudoti asmenines lėšas ir kitaip ugdyti savarankiškumą bei socialiai integruotis.

Atliekant patikrinimus nustatyta, kad vienoje įstaigoje iš viso nėra vykdomos savarankiškumo skatinimo programos motyvuojant sunkia gyventojų sveikatos būkle (Globasta). Kitos įstaigos virtuvėlė buvo įrengta ne iki galo (Jonava; imamasi priemonių galutinai įrengti), kitur nebuvo skalbimo mašinos gyventojams patiems skalbti savo aprangą (Auksinis amžius). Nedidelis skaičius žmonių naudojami kompiuteriu ir internetu. Dalis asmenų teigė, kad norėtų išmokti naudotis kompiuteriu ir internetu (Čekiškė), tačiau varžosi ir neturi pakankamai drąsos paprašyti administracijos, kad ji sudarytų jiems tokias galimybes (Auksinis amžius, Jonava), arba baiminasi, kad sugadins (Kėdainiai).

Vizitų globos įstaigose metu aiškinantis, ar gyventojai valgydami naudojami visais stalo įrankiais, pastebėta, kad keliose įstaigose (Globasta, Čekiškė, Amžiaus žiedas, Vilijampolė) globotiniai dažniausiai valgė naudodamiesi tik šaukštais.

Pagal Aprašo 4 priedo 8.4, 8.13 ir 11. 6 punktus, socialinės globos įstaigų gyventojų kasdieninė veikla turi būti organizuota ir buitinės paslaugos teikiamos taip, kad palaikytų, skatintų ir motyvuotų asmenį būti kuo savarankiškesnį – gamintis maistą savo reikmėms (tam tikslui įstaigose įrengiamos virtuvėlės), tvarkytis gyvenamąjį kambarį, pačiam skalbti ir išsidžiovinti savo drabužius (užtikrinama galimybė naudotis buitinėmis skalbimo mašinomis) ir pan., o darbuotojai jiems padeda.

Tuo atveju, kai kambaryje gyvena keli asmenys, turi būti derinami vienoje patalpoje įkurdintų žmonių interesai, charakteriai, poreikiai, išklausančias asmens pageidavimus dėl kaimynų pasirinkimo ir įvertinant kiekvieno žmogaus gebėjimą prisitaikyti prie gyvenamosios patalpos kaimyno (Aprašo 4 priedo 12.8 punktas).

Ne mažiau svarbu yra stiprinti gyventojų pasitikėjimą savimi, palaikyti motyvaciją gyventi bendruomenėje. Neįgaliųjų konvencijoje įtvirtinta neįgaliųjų galimybė lygiai su kitais asmenimis pasirinkti savo gyvenamąją vietą ir tą vietą, kur jie nori gyventi ir su kuo, ir kad jie neprivalėtų gyventi konkrečioje gyvenamojoje aplinkoje. Be to, neįgalieji turėtų galimybę pasinaudoti įvairiomis namuose, gyvenamojoje vietoje teikiamomis ir kitomis pagalbinėmis bendruomenėje teikiamomis paslaugomis, įskaitant asmeninę pagalbą, būtiną padėti gyventi ir integruotis į bendruomenę ir užkirsti kelią izoliavimui ar atskyrimui nuo bendruomenės (Neįgaliųjų konvencijos 19 straipsnis).

8.4.3. Dėl gyventojų išvykimo gyventi savarankiškai.

Atliekant patikrinimus taip pat nustatyta, kad per 2014-2015 metus išvyko gyventi savarankiškai (arba prižiūrimi artimų giminių) iš Panemunės (3 asmenys) ir Kėdainių (1 asmuo). Šiuo metu įstaigose yra keli gyventojai, pageidaujantys gyventi savarankiškai (Kėdainiai, Jonava, Amžiaus žiedas). Tačiau, įstaigų darbuotojų teigimu, bendruomenėje nėra jiems reikalingų priežiūros ir pagalbos paslaugų sistemos, pvz., ligos paūmėjimo atveju, taip pat kyla problemų, jei pageidaujantis savarankiškai gyventi asmuo neturi nuosavo būsto.

8.5. Dėl patalpų pritaikymo asmenims su negalia ir judėjimo įstaigos teritorijoje

Atliekant patikrinimus buvo nustatyta, kad ne visų įstaigų pagrindiniai įėjimai yra pritaikyti asmenims su judėjimo negalia (Auksinis amžius, Čekiškė). Vienoje GĮ naudojama nuimama nuovaža (Globasta), todėl asmenys su judėjimo negalia ne bet kada panorėję gali įeiti į įstaigą ir išeiti iš jos ir yra priklausomi nuo darbuotojų, kurie prireikus pritaisto nuovažą (patikrinimo metu ji buvo nuimta).

Taip pat nustatyta, kad ne visose įstaigose yra galimybė asmenis, turinčius sunkią judėjimo negalią (gulinčius), išvežti į lauką (Auksinis amžius – funkcinų lovų stygius). Vienoje GĮ tokia negalia turintys žmonės apgyvendinti II aukšte, nors nėra įrengto nei lifto, nei keltuvo, o laiptai statūs ir nepatogūs (Globasta), ne visada veikia liftas (Kėdainiai). Gyventojai taip pat skundėsi nepatogiomis vaikštytėmis (be ratukų, sunku kelti) (Jonavoje), taip pat tuo, kad teritorijos aplinka nepritaikyta jų poreikiams – mažai turėklų ir suoliukų, nėra pavėsinės (Auksinis amžius).

Taip pat buvo nustatyta, kad kai kur asmens higienos patalpos nepritaikytos arba tik iš dalies pritaikytos asmenims su negalia (tokių patalpų yra Auksiniame amžiuje, Čekiškėje, Jonavoje).

Ne visose įstaigose asmenims, turintiems judėjimo negalią, užtikrinta, kad gyvenamajame kambaryje langų aukštis ir lovos vieta sudarytų galimybę stebėti aplinką pro langą sėdint arba gulint (Auksinis amžius; Čekiškė, Užusaliai ir Globasta – gulint).

Aprašo 4 priedo 16.10 punkte nustatyta: „[a]smeniui, turinčiam specialiųjų poreikių, ar darbingo amžiaus asmeniui su negalia užtikrinta pritaikyta aplinka, reikalinga kasdieniniam gyvenimui bei paslaugoms gauti. Asmeniui užtikrintos galimybės lengvai judėti socialinės globos įstaigos teritorijoje ir patalpose, saugiai naudotis poilsio ir rekreacijos zonomis, esančiomis socialinės globos įstaigos teritorijoje“. Taip pat šio priedo 17.6 punkte nustatyta pareiga užtikrinti, kad asmens higienos patalpos būtų lengvai ir greitai pasiekiamos, patogios naudotis, garantuojančios privatumą ir saugumą, o 18.4 punkte – kad asmenims, turintiems judėjimo negalią, būtų užtikrinta, jog gyvenamajame kambaryje langų aukštis ir lovos vieta sudarytų galimybę stebėti aplinką pro langą sėdint ar gulint.

Aprašo 4 priedo 16.1 punkte nustatyta, kad socialinės globos įstaigos vieta turėtų būti nesunkiai pasiekama visuomeniniu transportu. Esant poreikiui, socialinės globos įstaiga turi užtikrinti specialaus transporto paslaugas priemonėms, susijusioms su asmenų socialine integracija į bendruomenę, vykdyti.

8.6. Dėl minimalaus ploto reikalavimų užtikrinimo

Atliekant patikrinimus, keliose įstaigose (Globasta, taip pat Amžiaus žiedas) buvo nustatyta, kad keturviečiame kambaryje gyvena daugiau nei po 4 žmones, buvo akivaizdžiai pažeistas minimalaus gyvenamojo ploto reikalavimas.

Kartu pažymėtina, kad Globastoje iš viso yra tik 19 vietų. Atsižvelgiant į tai, kad patikrinimo metu globos įstaigoje buvo daugiau gyventojų, nei joje yra numatyta vietų, darytina išvada, kad įstaiga buvo perpildyta. To patikrinimo metu nepaneigė ir įstaigos direktorė. Galiausiai pažymėtina, kad, pildydama iš anksto pateiktą klausimyną, direktorė nurodė, jog įstaigoje yra vienviečiai, dviviečiai ir keturviečiai kambariai, tačiau atliekant patikrinimą vienviečių kambarių nerasta.

Pagal higienos normos HN 125:2011 13.1 punktą minimalus plotas vienam asmeniui gyvenamojoje patalpoje turi būti ne mažesnis kaip 5 kv. m.; šios normos 13.2 punkte nustatyta, kad gyvenamojoje patalpoje turi gyventi ne daugiau kaip 4 asmenys. Be to, socialinės globos normų 17.5 punkte nurodyta, kad nuo 2015 metų viename kambaryje gyvena 1–3 asmenys (ne daugiau kaip 4 slaugomi asmenys). Pažymėtina, kad socialinės globos normose įtvirtinti dar griežtesni reikalavimai socialinės globos namams, pradėtiems statyti ar rekonstruoti 2013 metais – jų gyvenamuosiuose kambariuose turi būti apgyvendinti 1–2 asmenys (išskyrus atvejus, kai žmonės yra slaugomi).

8.7. Dėl patalpų vėdinimo ir švaros reikalavimų užtikrinimo

Atliekant patikrinimus kai kuriose globos įstaigose (Globasta ir Amžiaus žiedas) buvo išgirsta gyventojų nusiskundimų dėl netinkamo vėdinimo. Žmonės teigė, kad jų patalpos pro langus vėdinamos retai, todėl nuolat laikomos atidarytos kambarių durys.

Atliekant patikrinimus kai kurių įstaigų gyvenamosiose patalpose (Globasta) arba asmens higienos patalpose (Kėdainiai, Jonava, Čekiškė) tvyrojo nemalonūs kvapas. Dalis gyvenamųjų kambarių (Globasta) ir asmens higienos patalpų buvo nešvarios, netvarkingos (Jonava, Čekiškė).

Higienos normos HN 125:2011 22 punkte nustatyta, kad gyvenamosiose patalpose turi būti natūralus vėdinimas, užtikrinamas varstomais langais. Be to, Aprašo 4 priedo 17.3 punkte reglamentuota, kad asmenys turi gyventi gerai vėdinamose patalpose.

Higienos normos HN 125:2011 27 punkte nustatyta, kad patalpos turi būti tvarkomos, valomos kiekvieną dieną drėgnuoju būdu ir pagal poreikį, 29 punkte nustatyta, kad santechniniai įrenginiai (unitazai, praustuvės ir pan.) turi būti švarūs visą laiką. Aprašo 4 priedo 17.9 punkte taip pat įtvirtintas reikalavimas užtikrinti saugias ir sveikas gyvenimo sąlygas, kad socialinės globos įstaigos patalpos būtų tvarkingos ir švarios.

8.8. Dėl gyventojų asmens higienos

Atliekant patikrinimus vienoje įstaigoje (Globasta), atsižvelgus į gyventojų nusiskundimus, kilo abejonių, ar negalintys savimi pasirūpinti žmonės tikrai kiekvieną dieną apiprausiami. Be to, šioje įstaigoje kilo abejonių ir dėl lovos skalbinių, drabužių keitimo dažnumo.

Taip pat pastebėtina, kad vienoje įstaigoje (Kėdainiuose), nors dušų, vonios patalpų skaičius atitiko teisės aktų reikalavimus (pagal higienos normos HN 125:2011 16.6 punktą, turi būti įrengtas 1 vonia arba dušas 15-ai paslaugos gavėjų), gyventojai skundėsi, kad jų trūksta (aukšte įrengta tik po vieną dušą vyrams ir moterims ir viena vonios patalpa).

Pagal higienos normos HN 125:2011 38 punktą, negalintys savimi pasirūpinti gyventojai kiekvieną dieną turi būti apiprausiami. Higienos normos HN 125:2011 37 punkte nustatyta, kad lovos skalbiniai, rankšluosčiai, drabužiai turi būti keičiami pagal poreikį, bet ne rečiau kaip kas 7 dienas. Atsižvelgiant į gyventojų skundus kilo abejonių, ar visuomet laikomasi šių reikalavimų.

8.9. Dėl patalpų įrengimo ir gyventojų aprūpinimo teisės aktuose nustatytu inventoriumi

Atlikus patikrinimus nustatyta, kad kai kuriose GĮ trūksta baldų: stalų, spintų (Globasta). Vienoje įstaigoje (Čekiškė) gyventojai skundėsi, kad gyvenamajame kambaryje yra 1 drabužių spinta, skirta naudotis 2–3 asmenims. Pažymėtina, kad šioje spintoje rasta tik viena lentyna, visas kitas spintos plotas skirtas drabužiams kabinti. Vadinasi, tik vieno žmogaus drabužiai gali būti padėti į lentyną, o likusiųjų drabužiai sudedami spintos apačioje, po pakabintais drabužiais, dėl ko gyventojams sudėtinga pasiimti reikiamus drabužius. Be to, nustatyta, kad ne visur gyventojams sudaroma galimybė saugiai laikyti savo asmeninius daiktus rakinamose spintose arba spintelėse (Globasta, Panemunė; taip pat Jonava, Kėdainiai, Vilijampolė – dalyje kambarių tokios spintelės yra, o kitur – ne).

Taip pat nustatyta, kad kai kuriose GĮ ne visas inventorius buvo tvarkingas: kai kur buvo sulūžusios kambaryje įrengtos asmens higienos patalpos durys (Panemunė), bendrojo naudojimo patalpose esantys baldai – nuplyšusiais apmušalais, kai kuriuose kambariuose spintelės be rankenėlių, sugadinta spintos durų spynelė (Jonava), tualete nedegė šviesa ar neveikė jungiklis, nebuvo lemputės, televizorius neveikė, nes nebuvo priedėlio (Čekiškė).

Pažymėtina, kad taip pat pastebėta, jog daugumoje GĮ gyventojams skiriami čiužiniai dažnai būna nusidėvėję, nešvarūs, suplyšę ir pan. Be to, papildomai pastebėta, kad čiužiniai nėra dezinfekuojami prieš perduodant juos naudotis naujai atvykusiems gyventojams. Atsižvelgiant į patikrinimų metu nustatytą faktinę situaciją dėl apgyvendintųjų naudojamų čiužinių ir į tai, kad čiužinių higienos užtikrinimas nėra numatytas teisės aktuose, siūlytina apsvarstyti galimybę nustatyti globos įstaigoms pareigą arba dezinfekuoti turimus čiužinius prieš perduodant juos naudotis kitiems gyventojams, arba įsigyti naujus čiužinius su specialiais užvalkalais iš nepralaidaus skysčiams, atsparaus paviršių valymo ir dezinfekcijos priemonėms audinio arba iš audinių, tinkamų skalbti ir (ar) dezinfekuoti įstaigoje naudojamais būdais. Be to, siekiant užtikrinti, kad asmenims būtų išduodamas tik tinkamas naudoti minkštasis inventorius, siūlytina nustatyti draudimą naudoti suplyšusius čiužinius, pagalves bei antklodes.

Pagal higienos normos HN 125:2011 13.4 punktą, gyvenamojoje patalpoje turi būti kiekvienam asmeniui skirti baldai (lova, spintelė, kėdė, spinta ar atskira uždara spintos dalis). Socialinės globos normų 18.1 punkte nustatyta, kad kiekvienas asmuo gyvenamajame kambaryje turi šiuos būtiniausius baldus: lovą, spintelę, kėdę. Spinta, stalas gali būti skirti keliems žmonėms.

Aprašo 4 priedo 17.1 punkte nustatyta, kad asmuo gyvena socialinės globos namuose, kurių patalpos, t. y. gyvenamųjų kambarių, valgyklos, virtuvės, skirtos individualiam maisto gaminimui, asmens higienos patalpos, laisvalaikio organizavimo, ugdymo, bendro naudojimo patalpos (laiptinės, koridoriai ir pan.) ir kita, pritaikytos gyvenimui ir būtiniems gyventojų poreikiams tenkinti. Šio priedo 17.9 punkte nustatyta: asmeniui užtikrintos saugios ir sveikos gyvenimo sąlygos, socialinės globos įstaigos patalpos yra tvarkingos.

CPT savo ataskaitos dėl 2008 m. vizito Lietuvoje 96 punkte taip pat nurodė, kad socialinės globos namuose turėtų būti siekiama sukurti gyventojų gerovę užtikrinančias sąlygas, teigiamą aplinką. Dėl to įstaigos įrenginiai turėtų būti pakankamai tvarkingi.

Aprašo 4 priedo 18.2 punkte įtvirtinta, kad asmeniui turi būti sudaryta galimybė saugiai laikyti savo asmeninius daiktus, jis gali užsirakinti savo asmenines gyvenamąsias patalpas, spintą ar spintelę, jeigu, įvertinus jo savarankiškumą, tai nesudaro pavojaus jo ar kitų asmenų saugumui. Galimybės turėti rakinamą vietą, kurioje asmenys galėtų laikyti savo asmeninius daiktus, svarbą pabrėžė ir CPT savo 2008 m. vizito Lietuvoje ataskaitos 96 punkte.

8.10. Dėl maitinimo organizavimo

8.10.1. Valgiaraščių sudarymas

Patikrinimų GĮ metu nustatyta, kad kai kuriose įstaigose (Auksinis amžius, Globasta, Užusaliai) valgiaraščius sudaro darbuotojai, neturintys specialaus dietisto išsilavinimo.

Dviejose GĮ (Auksinis amžius ir Globasta) valgiaraščius sudaro pačios direktorės, o vienoje įstaigoje (Užusaliai) valgiaraščius parengia direktorės pavaduotoja. Pažymėtina, kad nė viena iš pirmiau nurodytų darbuotojų neturi dietisto išsilavinimo.

Socialinės globos įstaigos turi užtikrinti, kad kiekvienas gyventojas gautų jo fiziologinius poreikius ir sveikatos būklę atitinkantį, reikiamą kiekį energetinių verčių bei kalingumą turintį maitinimą, įvertinus jo individualius poreikius, būtinumą gauti dietinį maitinimą ir, esant galimybėms, atsižvelgiant į asmens pageidavimus. (Aprašo 4 priedo 11.1 punktas).

Pagal Higienos normos HN 125:2011 36 punktą, valgiaraščiai turi būti sudaromi atsižvelgiant į suaugusiesiems rekomenduojamas paros energijos, maistinių medžiagų, mineralinių medžiagų ir vitaminų normas, patvirtintas sveikatos apsaugos ministro įsakymais².

Taigi, sudarant valgiaraščius būtina vadovautis pirmiau nurodytais sveikatos apsaugos ministro įsakymais, kuriais patvirtintos rekomenduojamos paros maistinių medžiagų ir energijos normos bei rekomenduojamos maisto produktų paros normos socialinę globą gaunantiems globotiniams.

Vertinant sveikatos apsaugos ministro patvirtintus maitinimo organizavimą socialinės globos įstaigose reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus, darytina prielaida, kad valgiaraščiams sudaryti reikalingos specialios žinios arba net specialus išsilavinimas.

Vadovaujantis Socialinę globą teikiančių darbuotojų darbo laiko sąnaudų normatyvų, patvirtintų Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. lapkričio 30 d. įsakymu Nr. A1-317 „Dėl Socialinę globą teikiančių darbuotojų darbo laiko sąnaudų normatyvų patvirtinimo“ 9 punktu, dietisto paslaugos gali būti organizuojamos nusteigiant šios pareigybės įstaigoje.

² Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1999 m. lapkričio 25 d. įsakymas Nr. 510 „Dėl Rekomenduojamų paros maistinių medžiagų ir energijos normų tvirtinimo“ ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr. V-1090 „Dėl Rekomenduojamų maisto produktų paros normų socialinę globą gaunantiems asmenims patvirtinimo“.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pareiga suderinti valgiaraščius yra numatyta tik ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo įstaigoms, vaikų socialinės globos įstaigoms ir vaikų poilsio stovykloms (teikiančioms apgyvendinimo paslaugas) pagal Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2015 m. birželio 22 d. įsakymą Nr. B1-610 „Dėl Vaikų ugdymo įstaigų, vaikų socialinės globos įstaigų ir vaikų poilsio stovyklų valgiaraščių derinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“.

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta pirmiau, darytina išvada, valgiaraščiai globos įstaigose turi būti sudaromi kompetentingo asmens / institucijos arba su juo / ja suderinami.

8.10.2. Valgymo patalpos

Atliekant patikrinimus buvo nustatyta, kad ne visose įstaigose (Globasta, Užusaliai) gyventojams sudarytos tinkamos sąlygos pavalgyti.

Lankantis GĮ Globasta, direktorė nurodė, kad gyventojams sudarytos sąlygos valgyti poilsio zonoje, kurioje maistą nuolat gauna 8 žmonės. Tačiau patikrinimo metu pastebėta, kad prie stalo, esančio poilsio zonoje, gali atsistoti tik šeši.

Lankantis Užusaliuose pastebėta, kad apskritai nėra atskiros patalpos valgyti. Direktorės teigimu, gyventojai pagal pageidavimą gali valgyti kur nori: lauke prie stalo, bendrojo naudojimo patalpoje (koridoriuje) prie stalo, savo kambariuose.

Socialinės globos namuose, atsižvelgiant į asmens sveikatos būklę ir jo savarankiškumą, turi būti paisoma asmens teisės pasirinkti, kur jam valgyti – savo kambaryje ar bendroje valgykloje. Asmuo valgomajame turi turėti galimybę pasirinkti savo nuolatinę vietą (Aprašo 4 priedo 11.4. punktas).

Be to, Higienos normos HN 125:2011 V skyriuje „Patalpų įrengimo reikalavimai“ yra numatyta, kad, be kita ko, globos įstaigoje turi būti įrengta ir maisto gamybos patalpa (-os) su valgykla arba virtuvė (-ės), bei tokių patalpų įrengimui keliami reikalavimai.

8.10.3. Stigmatizuojantis požiūris į gyventojų grupę

Patikrinimo metu atliktus faktinį žmogaus teisių užtikrinimo vertinimą vietoje, nustatyta, kad vienoje globos įstaigoje (Kėdainiai) tuberkulioze sirgę gyventojai yra apgyvendinti atskirai nuo kitų gyventojų, be to, tokie asmenys valgo atskirai, tik jiems įrengtoje valgykloje. Direktorės teigimu, žmonių, sergančių atvira tuberkuliozės forma, t. y. galinčių kelti pavojų aplinkinių sveikatai, patikrinimo metu įstaigoje nebuvo.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo nuostatomis (8 straipsnio 1, 3, 4 dalimis) paciento privatus gyvenimas yra neliečiamas, o visa informacija apie jo buvimą sveikatos priežiūros įstaigoje, gydymą, sveikatos būklę, diagnozę, prognozes ir gydymą, taip pat visa kita asmeninio pobūdžio informacija apie pacientą turi būti laikoma konfidencialia. Konfidenciali informacija gali būti suteikiama kitiems asmenims tik turint rašytinį paciento sutikimą. Kai pacientas laikomas negalinčiu protingai vertinti savo interesų ir nėra jo sutikimo, konfidenciali informacija gali būti suteikiama paciento atstovui, sutuoktiniui (partneriui), tėvams (įtėviams) ar pilnamečiams vaikams tiek, kiek tai būtina paciento interesams apsaugoti.

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta pirmiau, darytina prielaida, kad įstaiga, lokalizuodama tuberkulioze sirgusius gyventojus nuo kitų gyventojų, atskleidžia tokių gyventojų konfidencialią informaciją apie jų sveikatos būklę pažeisdama tokių asmenų teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą.

Papildomai pažymėtina, kad nėra aišku, dėl kokių priežasčių tuberkulioze sirgę gyventojai negali gyventi ir valgyti kartu su kitais žmonėmis, jeigu jie nekelia pavojaus kitų sveikatai.

8.11. Dėl aprūpinimo drabužiais

8.11.1. Drabužių individualizavimas

Patikrinimo vienoje globos įstaigoje (Globasta) metu nustatyta, kad visi gyventojai turi sezoną atitinkančią aprangą ir avalynę, o jeigu žmogus neturi pirmiau nurodytos nuosavos aprangos, visu tuo jį aprūpina įstaiga. Tačiau pažymėtina, kad apžiūrint patalpą, kurioje laikomi gyventojų drabužiai, pastebėta, kad jie nėra individualizuoti, o suskirstyti pagal dydžius ir drabužių tipą. Direktorės teigimu, dažniausiai žmonės neturi savo asmeninės aprangos, jie rengiami bendrai naudojamais drabužiais, išskyrus atvejus, kuomet gyventojų artimieji pageidauja rengti nuosavais drabužiais. Pažymėtina, kad kitose aplankytose GI problemų dėl aprangos individualizavimo nekilo, priešingai, gyventojų drabužiai buvo pažymėti (vidinėje jų pusėje) nurodant konkretaus žmogaus vardą ir (arba) pavardę, kai kur – vardo ir pavardės pirmąsias raides.

Svarbu pažymėti, jog įstaiga, teikdama socialinės globos paslaugas, turi vadovautis asmens teisių užtikrinimo principu, kuris draudžia nepagrįstai ir neteisėtai riboti asmens teises, taip pat ir teisę į orumą. Įstaiga, siekdama užtikrinti gyventojų orumą, turėtų rūpintis žmonių savigarbos ir savivertės skatinimu, užtikrindama, kad kiekvienas asmuo dėvėtų tik jam išduotus drabužius ir avalynę, šitaip pripažįstant asmens individualumą.

Atkreiptinas dėmesys, kad CPT taip pat pabrėžia, jog neindividualizuotų drabužių dėvėjimas neprisideda prie asmenybės ir savigarbos jausmo stiprinimo (Aštuntosios bendros ataskaitos [CPT/Inf (98) 12] 34 punktas).

8.11.2. Apatiniai drabužiai

Lankydamiesi globos įstaigose Seimo kontrolierių įstaigos darbuotojai taip pat nustatė, kad gyventojų apranga (tiek apatiniai, tiek viršutiniai drabužiai) yra skalbiama pagal poreikį, tačiau ne rečiau kaip kartą per savaitę, dažniausiai po maudymo procedūros.

Pagal Higienos normos HN 125:211 37 punktą, drabužiai turi būti keičiami pagal poreikį, bet ne rečiau kaip kas 7 dienas. Atkreiptinas dėmesys, kad šiame teisės akte drabužiai yra suprantami plačiąja prasme, atskirai neišskiriant apatinių drabužių ir nenumatant jiems dažnesnės keitimo tvarkos. Siekiant tinkamai užtikrinti asmens higienos poreikių tenkinimą, manytina, kad būtų tikslinga patikslinti esamą teisinį reglamentavimą, nustatant įstaigoms pareigą dažniau nei kas 7 dienas keisti gyventojų apatinius rūbus.

8.12. Dėl teikiamų asmens sveikatos priežiūros paslaugų

8.12.1. Irašai gyventojų sveikatos istorijose

Atliekant patikrinimus buvo nustatyta, kad keliose GI (Panemunė, Vilijampolė) sutikimas dėl medikų paskirto gydymo pareiškiamas žodžiu.

Pažymėtina, kad pacientui nuo 16 metų sveikatos priežiūros paslaugos teikiamos tik jo sutikimu, išskyrus būtiniosios medicinos pagalbos paslaugų teikimo atvejus, kai pacientas negali savo valios išreikšti pats. Paciento valia turi būti patvirtinta paciento parašu jo medicininiuose dokumentuose (Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 14 straipsnio 1 dalis). Įstatyme ir atitinkamuose įgyvendinamuosiuose teisės aktuose taip pat nustatyti reikalavimai sutikimui dėl sveikatos priežiūros paslaugų teikimo. Manytina, kad asmens sutikimas su skiriamu gydymu arba procedūra būtų aiškiau suprantamas, jeigu kiekvienu konkrečiu atveju būtų sveikatos istorijoje daromas įrašas (su asmens parašu) – taip ir gyventojai, ir įstaiga išvengtų galimų abejonių bei ginčų dėl tinkamo supažindinimo su skiriamu gydymu (procedūra) ir asmens sutikimo fakto.

8.12.2. Vaistinių preparatų vartojimo ir jų kokybės užtikrinimo

Patikrinimų globos įstaigose metu buvo nustatyta, kad vienoje iš jų (Amžiaus žiedas), patalpoje, kurioje buvo laikomi įvairūs vaistiniai preparatai, medikamentai jau buvo netinkami vartoti (pasibaigęs galiojimo laikas, tablečių plokštelės – be dėžučių).

Pagal Vaistinių preparatų laikymo ir įtraukimo į apskaitą asmens sveikatos priežiūros įstaigose tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2006 m. gruodžio 13 d. įsakymu Nr. V-1051 „Dėl Vaistinių preparatų laikymo ir įtraukimo į apskaitą asmens sveikatos priežiūros įstaigose tvarkos aprašo patvirtinimo“ 36 punktą, draudžiama įstaigoje laikyti netinkamus vartoti vaistinius preparatus, jie turi būti įtraukti į apskaitą kaip farmacinės atliekos arba kaip gražinimui skirti vaistiniai preparatai ir perduoti į laikino saugojimo vietą. Papildomai primintina, kad to paties teisės akto 30–36 ir 37 punktai numato, kad vaistiniai preparatai asmens sveikatos priežiūros įstaigos padaliniuose / skyriuose turi būti laikomi pacientų be sveikatos priežiūros specialisto nelankomose, jų laikymui gamintojo nurodytomis laikymo sąlygomis pritaikytose užrakinamose patalpose, kuriose įrengtos lentynos, spintos ar, jei reikia, pastatyti šaldytuvai. Jei įstaiga neturi atskirai įrengtos vaistinių preparatų laikymo patalpos, iš tiekėjų priimti vaistiniai preparatai tą pačią dieną turi būti perduoti laikyti į skyrių ir įtraukti į apskaitą. Vaistiniai preparatai išduodami vartoti atsižvelgiant į vaistinio preparato serijos tinkamumo laiką – pirmiausia išduodama anksčiausiai pagaminta ir turinti trumpiausią tinkamumo laiką vaisto serija. Asmens sveikatos priežiūros įstaigos skyriuje vaistinių preparatų, išskyrus imuninių vaistinių preparatų, gali būti ne didesnės kaip 15 dienų poreikio atsargos. Imuninių vaistinių preparatų atsargos skyriuje neturi viršyti mėnesio poreikio. Už vaistinių preparatų laikymą, išdavimą pacientams ir įtraukimą į apskaitą skyriuje atsako skyriaus vyriausioji slaugytoja (administratore) ar kitas įstaigos vadovo įsakymu paskirtas asmuo. Asmuo, atsakingas už vaistinių preparatų laikymą skyriuje, atsako už vaistinių preparatų įtraukimą į apskaitą, atsargų pertekliaus susidarymą, vaistinių preparatų tinkamumo vartoti laiko kontrolę, jų atšaukimą iš rinkos, netinkamų vartoti vaistinių preparatų perdavimą laiku iš skyriaus į jų kaupimo vietą sveikatos priežiūros įstaigoje. Vaistinių preparatų tinkamą laikymą skyriuje ne rečiau kaip kartą per 3 mėnesius turi patikrinti asmens sveikatos priežiūros įstaigos vadovo įsakymu paskirtas asmuo, atsakingas už vaistinių preparatų laikymą. Patikrinimo rezultatai įrašomi į Vaistinių preparatų laikymo patikrinimų apskaitos žurnalą.

Atkreiptinas dėmesys, kad globos įstaigos, gavusios licenciją teikti asmens sveikatos priežiūros paslaugas, laikytinos asmens sveikatos priežiūros įstaigomis, kurioms taikomi teisės aktai, reglamentuojantys atitinkamų asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimą.

8.12.3. Teisė atsisakyti gydymo

Pažymėtina, kad kelių globos įstaigų (Amžiaus žiedas, Jonava) darbuotojai nurodė, jog tais atvejais, kai asmenys atsisako vartoti gydytojų paskirtus vaistus, bandoma juos įkalbinėti išgerti vaistus, o nepavykus stengiamasi apgaule sugirdyti medikamentus, pavyzdžiui, klaidingai nurodant, kad tai vitaminai, paslepiant vaistus maiste).

Pagal Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 14 straipsnio 1 dalį, pacientui nuo 16 metų sveikatos priežiūros paslaugos teikiamos tik jo sutikimu, išskyrus būtinosios medicinos pagalbos paslaugų teikimo atvejus, kai pacientas negali savo valios išreikšti pats. Vertinant pirmiau nurodytose globos įstaigose asmenų teisę atsisakyti darbuotojų duodamų vaistų, taip pat aktualu paminėti to paties įstatymo 5 straipsnio 3 dalį, kurioje numatyta, kad pacientas turi teisę gauti informaciją apie savo sveikatos būklę, ligos diagnozę, sveikatos priežiūros įstaigoje taikomus ar gydytojui žinomus kitus gydymo ar tyrimo būdus, galimą riziką, komplikacijas, šalutinį poveikį, gydymo prognozę ir kitas aplinkybes, kurios gali turėti įtakos paciento apsisprendimui sutikti ar atsisakyti siūlomo gydymo, taip pat apie padarinius atsisakius siūlomo gydymo. Šią informaciją pacientui gydytojas turi pateikti atsižvelgdamas į jo amžių ir sveikatos būklę, jam suprantama forma, paaiškindamas specialius medicinos terminus.

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta pirmiau, darytina išvada, kad tik pats pacientas (tinkamai informuotas), išskyrus atvejus, kuomet asmuo yra neveiksnus, ribotai veiksnus, ar kitais teisės aktu nustatytais atvejais, turi teisę priimti sprendimus dėl jo gydymo, taip pat ir atsisakyti gydytojo paskirto gydymo.

8.12.4. Privatumo užtikrinimas atliekant medicinines apžiūras

Lankantis globos įstaigose vis dažniau pastebima, kad įstaigos, siekdamos gyventojams pagerinti asmens sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą (Auksinis amžius, Globasta, Amžiaus žiedas, Užusaliai ir Jonava), su gydymo įstaigomis sudaro asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo sutartis, kurių pagrindu gyventojai nuolat lankomi šeimos gydytojų globos namuose.

Atkreiptinas dėmesys, kad į globos namus atvykę šeimos gydytojai gyventojus apžiūri ir konsultuoja jų gyvenamuosiuose kambariuose. Atsižvelgiant į tai, kad asmenys globos namuose dažniausiai būna apgyvendinti ne po vieną, o po kelis (kartais – net po 4 ir daugiau žmonių viename kambaryje), susiklosto aplinkybės, kad tokių apžiūrų metu gali būti pažeista asmenų teisė į privatumą.

Pagal Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 8 straipsnio 1 dalį, paciento privatus gyvenimas yra neliečiamas. Visa informacija apie paciento buvimą sveikatos priežiūros įstaigoje, gydymą, sveikatos būklę, diagnozę, prognozes ir gydymą, taip pat visa kita asmeninio pobūdžio informacija apie pacientą turi būti laikoma konfidencialia (8 str. 3 d.). Nepaisant to, kad globos įstaigų vadovai ir darbuotojai nurodė, kad, siekiant užtikrinti gyventojų privatumą, gydytojų apžiūrų metu kambariuose yra pastatomos širmos, vis dėl to kyla abejonių, ar tokios priemonės yra pakankamos ir nepažeidžia asmenų teisės į privatumą.

8.13. *Dėl gyventojų laisvalaikio*

Atlikus patikrinimus pirmiau nurodytose GĮ, buvo nustatyta, kad ne visose gyventojams tinkamai organizuojamas laisvalaikis, t. y. kasdienis, nepriklausomai nuo sezono, pasivaikščiavimas lauke, mankšta, televizoriaus laidų žiūrėjimas, naudojimasis kompiuteriu, žinių plėtimas, kita veikla, kuri atitiktų tokių asmenų socialinę padėtį, kultūros lygį, būtų skirta reabilitacijai bei padėtų grįžti į visuomenę.

Atkreiptinas dėmesys, kad nurodytų asmenų teisės neužtikrinamos arba užtikrinamos tik iš dalies: mažai suoliukų lauke, nėra pavėsinės, todėl žmonės vengia eiti į lauką, taip pat yra daug gulinčių ir vaikščioti negalintų globotinių, ne visi jie vežami į lauką (Auksinis amžius); gyventojai neskatinami mankštintis, nevykdoma jokia veikla, kuri atitiktų gyventojų socialinę ir kultūrinę padėtį, o biblioteka-skaitykla įrengta bendrame koridoriuje antrame aukšte (Čekiškės); yra sąlygos tik žiūrėti televizijos laidas, klausytis radijo, skaityti žurnalus ir (arba) knygas (Amžiaus žiedas); žmonėms, net ne visiems, sudaroma galimybė žiūrėti tik televizijos laidas (Globasta).

Svarbu pabrėžti ir gerąją praktiką šiais klausimais, todėl kaip teigiamas pavyzdys paminėtina Panemunė, kur pasivaikščiavimai galimi įstaigos vidaus patalpose, įrengti porankiai, yra išėjimas į balkoną, įrengta kiemo teritorija, takai pritaikyti vaikščioti ir važiuoti kompensacinės technikos priemonėmis, įrengti porankiai vidiniame kieme, pavėsinė, taip pat apžvelgiama spauda, garsiai skaitomi laikraščiai, knygos, įrengta biblioteka-skaitykla, kurioje yra kompiuteriai, interneto ryšys, gyventojai skatinami ir pagal poreikius mokomi jais naudotis individualiai. Kiekviename aukšte yra televizorius, nuolat rengiamos išvykos, iškylos gamtoje, kultūriniai ir pramoginiai renginiai tiek įstaigoje, tiek už jos ribų. Pagal gyventojų poreikius kas savaitę organizuojami grupiniai užsiėmimai (laikraščių apžvalga, teminiai pokalbiai prie arbatos, grupinė mankšta, atmintį lavinantys užsiėmimai, muzikos, dailės pamokos, gamtos terapija, žaidimai).

Įstaigos, kuriose taip pat pakankamai neblogo situacija sudarant sąlygas kuo kokybiškesniam gyventojų laisvalaikiui, būtų Ežerėlis, Kėdainiai, Užusaliai, Jonava ir Vilijampolė.

Aprašo 4 priedo III srities 8 punkte (Įvairiapusių asmens poreikių užtikrinimas, asmens įgalinimas; Asmeniui sudaroma galimybė gauti socialinę globą, atitinkančią jo poreikius ir savarankiškumo lygį), be kita ko, taip pat aiškiai numatyti visi reikalavimai gyventojams sudaryti kuo įvairesnes ir palankesnes laisvalaikio veiklas, atsižvelgiant į jų galimybes, pvz., socialinės globos namuose dirbantys darbuotojai teigiamai vertina asmenų užimtumo, laisvalaikio praleidimo,

pomėgių realizavimo ir pan. pasirinkimą; socialinės globos namai žmogui pagal poreikius užtikrina galimybes skaityti spaudos leidinius, knygas ar kitokiu būdu gauti jį dominančią informaciją ir kt.

CPT standartuose numatyta, kad asmenys turėtų turėti nuolatinę galimybę naudotis tinkamai įrengtais poilsio kambariais ir kas dieną būti lauke (ištrauka iš Aštuntosios bendros ataskaitos [CPT/Inf (98) 12]).

8.14. Dėl gyventojams taikomų alternatyvių komunikacijos priemonių

Atliekant patikrinimus GĮ, buvo nustatyta, kad ne visose jose yra taikomos arba, esant poreikiui, būtų taikomos alternatyvios komunikacijos su gyventojais priemonės, kuomet žmogus dėl sveikatos būklės neturi arba yra praradęs kalbos ar kitus bendravimo gebėjimus.

Atkreiptinas dėmesys, kad pirmiau nurodyti trūkumai buvo nustatyti Jonavoje (netaikomos alternatyvios komunikavimo priemonės, nes įstaigos administracija nemato tam poreikio, motyvuodama tuo, kad dauguma jos gyventojų, kuriems tokios priemonės turėtų būti taikomos, serga senatvinėmis ligomis ir, jos manymu, yra „neadekvatūs“, todėl nereikalinga dėti pastangų), Užusaliai (įstaigos administracija negalėjo nurodyti priežasčių, kodėl netaiko).

Aprašo 4 priedo 8.8 punkte aiškiai nurodyta, kad asmeniui, kuris dėl sveikatos būklės neturi ar yra praradęs kalbos ar kitus bendravimo gebėjimus, socialinės globos namuose yra taikomos alternatyvios komunikacijos priemonės (gestų kalba, Brailio raštas ir kita). Socialinės globos namuose su senyvo amžiaus asmenimis ar neįgaliais asmenimis dirbantis personalas turi žinių bendravimo su jais klausimais (tarp jų ir alternatyvių komunikacijos priemonių taikymo klausimais) ir nuolat jas tobulina.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad Konvencijoje yra įtvirtinta neįgaliųjų teisė į bendravimą, kuris laikomas kalbų, tekstų, Brailio rašto, taktilinio bendravimo, stambių rašmenų, prieinamų multimedijos priemonių, taip pat rašytinės medžiagos, garsinių priemonių naudojimas, paprastos kalbos vartojimas, skaitovų paslaugos, taip pat patobulintų ir alternatyvių bendravimo būdų, priemonių ir formų naudojimas, įskaitant prieinamas informacijos ir ryšių technologijas (2 straipsnio 1 dalis).

8.15. Dėl gyventojų tinkamo supažindinimo su jų teisėmis ir pareigomis

Atlikus patikrinimus, nustatyti pažeidimai dėl globalinių supažindinimo su jų teisėmis ir pareigomis, – visose pirmiau nurodytose GĮ gyventojai tik formaliai supažindinami su vidaus tvarkos taisyklėmis.

Pirmiau nurodyti faktai buvo nustatyti, kuomet patikrinimų metu bendraujant su globos įstaigų darbuotojais ir globaliniais, išsiaiškinta, kad dauguma gyventojų su savo teisėmis ir pareigomis buvo supažindinti biurokatiškai (neigiamas apibūdinimas), t. y. asmeniui informacija pateikiama neinformatyviai, nekokybiškai (sudėtinga formuluote, išaiškinant tik teoriją, jos nesuderinant su praktika), nenurodomos pasekmės dėl tam tikrų pareigų pažeidimų. Dažniausiai informacija pateikiama taip, kad gyventojams tampa sunku, o kartais ir neįmanoma, lengvai, tiesiogiai ir nuolat gauti informaciją apie savo teises bei pareigas socialinės globos įstaigose.

Pažymėtina, kad, pagal Aprašo 4 priedo 3.2. punktą, asmuo jam priimtina forma iki sutarties pasirašymo turi būti supažindintas su įstaigos vidaus tvarkos taisyklėmis ir kitais įstaigos veiklą reglamentuojančiais dokumentais ir tai turi būti užfiksuota sutartyje arba asmens byloje.

Vertinant tai, kad socialinės globos įstaigose dažniausiai yra apgyvendinami asmenys, kurie priklauso atitinkamoms pažeidžiamoms grupėms (protinė ir (arba) psichinė negalia, susijusi tiek su senatve, tiek dėl kitų aplinkos veiksnių įtakos), vertėtų analogiškai taikyti CPT standartuose numatytą prievolę, kuri garantuoja asmenų tinkamą supažindinimą su jų teisėmis ir pareigomis, t. y. užtikrinti, kad asmenys pagal savo būklę galėtų maksimaliai išnaudoti jiems priklausančias teises ir pareigas, jie apie jas turi žinoti, o tai geriausiai pasiekama, kuomet jiems, atsiradus naujai

informacijai, pateikiamas informacinis lapelis, kuriame paprastai ir aiškiai išdėstytos jų teisės. Be to, tokie asmenys turi pasirašyti pažymą, įrodančią, kad jie buvo informuoti apie savo teises (ištrauka iš Dvyliktosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (2002) 15], 44 punktas). Pažymėtina, kad pirmiau nurodytos pažymos pasirašymas negali būti tik formalumas.

Taip pat labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad 2014 m. vasario 19 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje Rec(2014)2 numatyta, jog vyresnio amžiaus žmonėmis turi būti prieinama informacija apie savo teises. Siekiant didinti informuotumą apie vyresnio amžiaus asmenų žmogaus teises ir pagrindines laisves, valstybėms siūloma išplatinti šią rekomendaciją tarp kompetentingų institucijų ir suinteresuotųjų asmenų.

8.16. Dėl galimybės porai gyventi kartu, lytinio švietimo ir kontraceptinių priemonių taikymo

Atlikus patikrinimus globos įstaigose, buvo nustatyta, kad ne visose iš jų yra sudaromos galimybės nesusituokusiai porai gyventi kartu, taip pat nevykdomas lytinis švietimas ir (arba) nieko nedaroma dėl gyventojų aprūpinimo kontraceptinėmis priemonėmis.

Nustatyta, jog tokiose socialinės globos įstaigose, kaip Čekiškė, Jonava, Kėdainiai, Panemunė, Auksinis amžius, Vilijampolė, yra imamasi priemonių, kad asmenims būtų sudarytos pirmiau nurodytos sąlygos. Tačiau kitose įstaigose tokių galimybių nėra: Amžiaus žiede įstaigos administracija teigia pagal žmonių pageidavimą sudarysianti galimybę porai gyventi kartu, tačiau per patikrinimą patys gyventojai išreiškė tuo abejojantys, o kontraceptinės priemonės yra neprieinamos, be to, administracija teigia organizavusi lytinį švietimą, tačiau globotiniai nurodė, kad to niekada nėra buvę; Ežerėlyje – nors nesusituokusiai porai būtų leista kartu gyventi, tačiau kontraceptinės priemonės yra neprieinamos, administracija nurodė nesant tokio poreikio, tačiau, per patikrinimą įvertinus visas aplinkybes, darytina išvada, kad toks poreikis yra; Globastoje – dėl įstaigos perpildymo nėra tokios patalpos, kur pora galėtų gyventi kartu.

Pažymėtina, kad, pagal Aprašo 4 priedo 12.11. punktą, socialinės globos namuose neribojama teisė sukurti šeimą pačių žmonių apsisprendimu.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas³ (toliau vadinama – Teismas), vertindamas šeimos konstitucinį institutą, nurodė, kad nors Konstitucijos 38 straipsnyje ir yra įtvirtinta nuostata, nurodanti, jog santuoka yra vienas iš šeimos konstitucinio instituto pagrindų kurti šeimos santykius, tačiau tai nereiškia, kad šio straipsnio nuostatos nesaugo ir negina kitokių nei santuokos pagrindu sudarytų šeimų. Tokios šeimos laikytinos, kuomet santuokos nesudarę vyras ir moteris kuria bendrą gyvenimą, grindžiamą pastoviais emocinio prierašumo, tarpusavio supratimo, atsakomybės, pagarbos, vaikų bendro auklėjimo ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas. Taip pat Teismas pabrėžė, kad šeima yra konstitucinė vertybė ir Konstitucijos 38 straipsnio nuostatos, apibrėžiančios šeimos sąvoką, privalo būti aiškinamos plečiamai, t. y. negalima susiaurinti šeimos sąvokos iki tokios, kuri apibrėžtų šeimą išimtinai tik kaip institutą, kuris galimas tarp susituokusių ar buvusių susituokusių asmenų (vyro ir moters). Taigi šeima yra konstitucinė vertybė, kuri gali būti sukurta ne tik santuokos pagrindu.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog EŽTT byloje Marck prieš Belgiją konstatavo, kad šeimos gyvenimo samprata neapsiriboja santuokos pagrindu susiformavusiomis šeimomis ir gali apimti kitus santykius.

Vertinant tai, kas išdėstyta pirmiau, darytina išvada, kad socialinės globos namai privalo užtikrinti asmenų teisę į gyvenimą poroje, t. y. gyventojams išreikšus pageidavimą, išimties tvarka leidžiama vyrams ir moterims globos namuose gyventi kartu kaip poroms, suteikiant atskirą kambarį, priešingu atveju pažeidžiama Konstitucija, Tarptautiniai standartai ir Aprašo reikalavimai.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas Nr. 21/2008 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

Vertinant lytinį švietimą ir (arba) kontraceptinių priemonių užtikrinimą, pažymėtina, kad, siekiant garantuoti moterų apsaugą nuo nepageidaujamo nėštumo, globos namuose poroms turi būti prieinama kontracepcija pagal gydytojo rekomendacijas, taip pat (tiek esant pageidavimui, tiek globos namu iniciatyva) gyventojai konsultuojami visais lytinio švietimo klausimais. Be to, labai svarbu pažymėti, kad žmogui turi būti suteikiama galimybė pasirinkti jam priimtina kontracepcijos priemonę, o globos namai – ja aprūpinti.

Pažymėtina, kad tiek senyvo amžiaus asmenų, tiek neįgaliųjų, esančių socialinės globos namuose, lytinio švietimo ir kontracepcijos taikymo klausimais Lietuvoje nėra konkrečių teisės aktų, kurie tai numatytų. Tačiau tokiu atveju reikėtų vadovautis CPT standartų analogija, taikoma įkalinimo įstaigoms, kur nurodoma, kad privalu parengti išsamią mokymo apie užkrečiamas ligas programą, kurioje turėtų būti aiškinami ligos perdavimo būdai ir apsaugos metodai bei atitinkamų prevencijos priemonių naudojimas. Ypatingą dėmesį reikėtų skirti aiškinimui apie pavojų užsikrėsti ŽIV arba hepatitu (B ir C) lytinių kontaktų metu, kokį vaidmenį atlieka įvairūs kūno skysčiai kaip ŽIV ir hepatito virusų nešiotojai (ištrauka iš Vienuoliktosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (2001) 16], 31 punktą).

IV. IŠVADOS

9. Apibendrinant patikrinimų metu nustatytas aplinkybes, susijusias su asmenų gyvenimo ir jų teisių padėtimi globos įstaigose, bei atsižvelgiant į ataskaitos II ir III dalis, nustatyta:

9.1. Trūkumai, susiję su darbuotojų skaičiumi ir profesine kompetencija:

- galimai neužtikrinamas pakankamas slaugytojo padėjėjų skaičius (Globasta, Amžiaus žiedas, Auksinis amžius, Panemunė);
- galimai ne visuomet užtikrinamos socialinio darbuotojo paslaugos (Auksinis amžius, Ežerėlis, Globasta, Čekiškė, Kėdainiai);
- darbo laiko sąnaudų normatyvuose numatytas etatų skaičius galimai neatitinka įstaigų realių poreikių (Jonava, Kėdainiai, Panemunė, Vilijampolė);
- administracijos darbuotojai vartoja stigmatizuojančius epitetus (Auksinis amžius, Panemunė), gyventojai skundžiasi nepagarbiu, neetišku personalo elgesiu (Amžiaus žiedas, Globasta);
- ne visose globos įstaigose skiriamas pakankamas dėmesys darbuotojų kvalifikacijos kėlimui.

9.2. Trūkumai, susiję su gyventojų saugumo ir privatumo užtikrinimu:

- įstaigos nėra pajėgios suteikti papildomą reikalingą priežiūrą ir paslaugas asmenims (agresyvūs gyventojai), kuriems tokios paslaugos yra reikalingos (Kėdainiai ir Vilijampolė);
- neužtikrinamas gyventojų saugumas gaisro ir kitais ekstremaliais atvejais: asmenys dėl senyvo amžiaus ir sveikatos būklės galimai nespėtų laiku evakuotis, kadangi kai kuriose įstaigose laiptai, vedantys iš viršutinių į pirmąjį aukštą, yra labai statūs (Užusaliai ir Globasta);
- nustatyti PKS trūkumai: įrengta ne visose įstaigose (Auksinis amžius, Vilijampolė, Užusaliai ir Globasta), prieinama ne visiems gyventojams (Amžiaus žiedas, Kėdainiai, Jonava), ne visuomet įrengta ranka pasiekiamoje vietoje (Kėdainiai ir Čekiškė), ne visi globotiniai žinojo, kad gali ja naudotis (Panemunė ir Jonava), patikrinimo metu neveikė (Kėdainiai) arba į pagalbos kvietimo signalą nereagavo darbuotojai (Jonava ir Čekiškė);
- neregistruojami nelaimingi įvykiai (Užusaliai ir Kėdainiai);
- darbuotojai ne visuomet pasibeldžia prieš įeidami į gyventojų kambarius (Globasta, Panemunė, Kėdainiai, Jonava ir Amžiaus žiedas);

- ne visų įstaigų gyventojams sudaroma galimybė užsirašinti savo gyvenamajame kambaryje (įvertinus jų savarankiškumą) (Čekiškė, Amžiaus žiedas, Globasta, Jonava, Užusaliai ir Vilijampolė); kai kurie žmonės apie tokią galimybę nėra informuoti;

- neužtikrinamas privatumas asmens higienos patalpose: ne visose įstaigose įrengtos atskiros asmens higienos patalpos vyrams ir moterims, nes ant šių patalpų durų nėra atitinkamų vyro arba moters simbolių (Auksinis amžius, Ežerėlis ir Jonava); ne visose įstaigose yra galimybė iš vidaus užsirašinti asmens higienos patalpose (Ežerėlis ir Kėdainiai); kai kur tualetų patalpose įrengtos kelios kabinos, bet jos yra atviros, be durų (Kėdainiuose; slaugomų gyventojų skyriuje);

- keičiant sauskelnes nenaudojama širma (Globasta); gyventojų kambariuose įrengtos vaizdo stebėjimo kameros (Amžiaus žiedas); asmenys gyvena po 5–6 žmones kambaryje, lovos sustatytos viena prie kitos (Globasta ir Amžiaus žiedas) (visi pirmiau nurodyti atvejai yra grubūs gyventojų orumo pažeidimai);

- privatumas pažeidžiamas, kai psichikos sutrikimų turintis asmuo trikdo kitų gyventojų ramybę (Vilijampolė ir Amžiaus žiedas).

9.3. Trūkumai, susiję su suvaržymo priemonių taikymu:

- SP taikomos neturint aiškiai apibrėžtos tvarkos ir gydytojo leidimo (Globasta);

- atkreiptinas dėmesys į gyventojų teiginius, kad į intensyvaus stebėjimo kambarį kelia „negerus vaikus“ (Kėdainiai);

- asmeniui, kuriam taikoma SP, neužtikrinamas nuolatinis stebėjimas (Vilijampolė, Kėdainiai ir Globasta);

- SP taikymo atvejai registruojami ne visuomet (Globasta, Vilijampolė ir Kėdainiai) ir ne atskirame žurnale (Globasta ir Vilijampolė).

9.4. Trūkumai, susiję su ISGP ir gyventojų savarankiškumo skatinimu:

- ne visose įstaigose ISGP sudaromi kartu su gyventojais arba jų atstovais (Čekiškė, Jonava, Amžiaus žiedas, Auksinis amžius, Globasta ir Užusaliai), neperžiūrimi per teisės aktuose numatytus terminus (Jonava, Amžiaus žiedas ir Auksinis amžius);

- socialiniams darbuotojams neprimenant gyventojams, dauguma jų yra pamiršę, kas yra ISGP ir kas buvo aptarta su socialiniu darbuotoju plano sudarymo metu;

- skirtingai fiksuojamas socialinis darbas: pavyzdžiui, Panemunėje jis aprašomas išsamiai, nurodomi adaptacijos etapai, reguliariai aprašomas darbo su klientu procesas, kitose įstaigose įrašai daromi kur kas rečiau arba apskritai toks darbas nefiksuojamas;

- nėra vykdomos savarankiškumo skatinimo programos (Globasta), netinkamai įrengta virtuvėlė (Jonava), gyventojai neskatinami valgio metu naudotis visais stalo įrankiais (Globasta, Čekiškė, Amžiaus žiedas ir Vilijampolė), nėra skalbimo mašinos, skirtos gyventojams patiems skalbti savo drabužius (Auksinis amžius);

- nedidelis skaičius gyventojų naudojami kompiuteriu ir internetu (Čekiškė, Auksinis amžius, Jonava ir Kėdainiai);

- nėra reikalingų pagalbos ir priežiūros paslaugų sistemos (pvz., ligos paūmėjimo atveju) asmenims (Kėdainiuose, Jonavoje ir Amžiaus žiede), pageidaujantiems gyventi savarankiškai bendruomenėje.

9.5. Trūkumai, susiję su patalpų pritaikymu asmenims su negalia ir judėjimu įstaigos teritorijoje:

- ne visų įstaigų pagrindiniai įėjimai yra pritaikyti asmenims su judėjimo negalia (Auksinis amžius ir Čekiškė), naudojama nuimama nuovaža, todėl panorėję įeiti ir išeiti asmenys yra priklausomi nuo darbuotojų (Globasta);

- ne visose įstaigose yra galimybė asmenis, turinčius sunkią judėjimo negalią (gulinčius), išvežti į lauką (Auksinis amžius – funkcinų lovų stygius), tokią negalią turintys žmonės

apgyvendinti II aukšte, nors nėra nei įrengto lifto, nei keltuvo, o laiptai statūs ir nepatogūs (Globasta);

- gyventojai skundėsi nepatogiomis vaikštyėmis (be ratukų, sunku kelti) (Jonavoje), taip pat tuo, kad teritorijos aplinka nepritaikyta jų poreikiams – mažai turėklų ir suoliukų, nėra pavėsinės (Auksinis amžius);

- kai kuriose GĮ asmens higienos patalpos nepritaikytos arba tik iš dalies pritaikytos asmenims su negalia (tokių patalpų yra Auksiniame amžiuje, Čekiškėje ir Jonavoje);

- ne visose įstaigose asmenims, turintiems judėjimo negalią, užtikrinta, kad gyvenamajame kambaryje langų aukštis ir lovos vieta sudarytų galimybę stebėti aplinką pro langą sėdint arba gulint (Auksinis amžius, Čekiškė, Užusaliai, Globasta – gulint).

9.6. Trūkumai, susiję su minimalaus ploto reikalavimų užtikrinimu:

- vienoje įstaigoje buvo pažeistas minimalaus gyvenamojo ploto reikalavimas (Globasta);

- kambariuose buvo apgyvendina daugiau nei po 4 asmenis (Globasta ir Amžiaus žiedas);

- gyventojų buvo daugiau negu numatyta vietų (Globasta).

9.7. Trūkumai, susiję su patalpų vėdinimu ir švara:

- gauta gyventojų nusiskundimų dėl nepakankamo vėdinimo (Globasta ir Amžiaus žiedas);

- kai kuriose įstaigose tvyrojo nemalonas kvapas gyvenamosiose patalpose (Globasta) ir (arba) asmens higienos patalpose (Kėdainiai, Jonava ir Čekiškė); dalis gyvenamųjų kambarių (Globasta) ir asmens higienos patalpų buvo nešvarios, netvarkingos (Jonava ir Čekiškė).

9.8. Trūkumai, susiję su gyventojų asmens higiena:

- kilo abejonių, ar negalintys savimi pasirūpinti gyventojai apiprausiami kiekvieną dieną (Globasta);

- kilo abejonių ir dėl lovos skalbinių, drabužių keitimo dažnumo (Globasta);

- teisės aktuose numatytas dušų ir vonios patalpų skaičius neatitinka gyventojų poreikių (Kėdainiai).

9.9. Trūkumai, susiję su patalpų įrengimu ir gyventojų aprūpinimu inventoriu:

- kai kuriose įstaigose trūksta baldų: stalų, spintų (Globasta ir Čekiškė);

- ne visas inventorius buvo tvarkingas: kai kur kambaryje įrengtos asmens higienos patalpos durys buvo sulūžusios (Panemunė), bendrojo naudojimo patalpose esantys baldai – nuplyšusiais apmušalais, kai kuriuose kambariuose spintelės – be rankenėlių, ne visada veikia liftas (Kėdainiai), sulūžusi spintos durų spynelė (Jonava), tualete neveikė šviesa, televizorius neveikė, nes nebuvo priedėlio (Čekiškės);

- ne visur gyventojams sudaroma galimybė saugiai laikyti savo asmeninius daiktus rakinamose spintose arba spintelėse (Globasta, Panemunė, Jonava, Kėdainiai ir Vilijampolė – dalyje kambarių yra, bet kai kuriuose nėra);

- gyventojams skiriami čiužiniai dažnai būna nusidėvėję, nešvarūs, suplyšę ir pan., be to, jie nėra dezinfekuojami prieš perduodant juos naudotis kitiems gyventojams (daugumoje įstaigų).

9.10. Trūkumai, susiję su maitinimo organizavimu:

- valgiaraščiai sudaromi darbuotojo, neturinčio specialių žinių ar atitinkamo išsilavinimo, reikalingo valgiaraščiams sudaryti (Auksinis amžius, Globasta ir Užusaliai);

- ne visose įstaigose gyventojams sudarytos tinkamos sąlygos pavalgyti (Globasta ir Užusaliai)

- tuberkulioze sirgę gyventojai apgyvendinami ir maitinami atskirai nuo kitų asmenų (Kėdainiai).

9.11. Trūkumai, susiję su drabužių aprūpinimu:

- gyventojų drabužiai nėra individualizuoti (Globasta);
- gyventojų apatiniai drabužiai dažniausiai keičiami kas septynias dienas (visose įstaigose).

9.12. Trūkumai, susiję su teikiamomis asmens sveikatos priežiūros paslaugomis:

- sutikimas dėl gydytojų paskirto gydymo pareiškiamas tik žodžiu (Panemunė, Vilijampolė);
- kai kurie vaistiniai preparatai buvo netinkami vartoti (pasibaigęs galiojimo laikas, tablečių plokštelės buvo be pakuotės) (Amžiaus žiedas);
- gyventojams neužtikrinama teisė atsakyti gydymo (Amžiaus žiedas ir Jonava);
- gydytojų apžiūra gyventojų kambariuose atliekama galimai pažeidžiant asmens teisę į privatumą (Auksinis amžius, Globasta, Amžiaus žiedas, Užusaliai ir Jonava).

9.13. Trūkumai, susiję su laisvalaikio užtikrinimu, kuomet gyventojams trūksta visapusės laisvalaikio veiklos arba ji apskritai nėra organizuojama (Auksinis amžius, Globasta, Čekiškė ir Amžiaus žiedas).

9.14. Trūkumai, susiję su gyventojams taikomomis alternatyviomis komunikacijos priemonėmis, kuomet šios nenaudojamos dėl pasyvaus administracijos požiūrio į tokias asmenų problemas (Jonava ir Užusaliai).

9.15. Visos įstaigose nustatyti **trūkumai,** susiję su gyventojų tinkamu informavimu apie jų teises ir pareigas, kuomet tokios informacijos pateikimas asmenims vykdomas tik formaliai (biurokratinis supažindinimas).

9.16. Trūkumai, susiję su dviem žmonėms nesudaromomis galimybėmis gyventi kartu kaip porai, taip pat nevykdant lytinio švietimo ir neužtikrinant kontracetinių priemonių taikymo (Amžiaus žiedas, Ežerėlis ir Globasta).

V. REKOMENDACIJOS

10. Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus suaugusiųjų socialinės globos įstaigose nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LR SKĮ 19¹ straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, rekomenduoja Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrei Algimantai Pabedinskienei imtis priemonių užtikrinti, kad:

10.1. būtų įvertinti globos įstaigų poreikiai dėl didesnio nei darbo laiko sąnaudų normatyvuose numatyto etatų skaičiaus ir būtų apsvartyta galimybė pakeisti šiuos normatyvus (Jonava, Kėdainiai, Panemunė ir Vilijampolė);

10.2. globos įstaigų darbuotojai būtų skatinami nuolat kelti kvalifikaciją ir būtų sudarytos galimybės dalyvauti mokymo programose neįgaliųjų, vyresnio amžiaus žmonių teisių, Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos reikalavimų taikymo, pacientų teisių, psichikos sveikatos teisės ir socialinės globos teisės, taip pat psichikos sveikatos priežiūros, reabilitacinių paslaugų, paliatyvios slaugos, agresyvaus elgesio valdymo, konfliktų psichologijos bei smurto prevencijos temomis (visos įstaigos);

10.3. būtų apsvartyta galimybė parengti socialinio darbo fiksavimo (aprašymo) gaires;

10.4. būtų įvertinta, kiek ir kokios paslaugos yra prieinamos asmenims, pageidaujantiems išvykti iš globos įstaigos ir savarankiškai gyventi bendruomenėje, ir ar jos užtikrina pageidaujančių savarankiškai gyventi (ypač su psichikos arba proto negalia) asmenų poreikius;

10.5. globos įstaigų pagrindiniai įėjimai pagal galimybes būtų pritaikyti asmenims su judėjimo negalia ir tokie asmenys galėtų bet kada jais pasinaudoti (Auksinis amžius, Čekiškė ir Globasta);

10.6. būtų apsvartyta galimybė nustatyti globos įstaigoms pareigą arba dezinfekuoti turimus čiužinius prieš perduodant juos naudotis kitiems gyventojams, arba įsigyti naujus čiužinius su specialiais užvalkalais iš nepralaidaus skysčiams, atsparaus paviršių valymo ir dezinfekcijos priemonėms audinio arba iš audinių, tinkamų skalbti ir (arba) dezinfekuoti įstaigoje naudojamais būdais, taip pat būtų užtikrinta, kad asmenims būtų išduodamas tik tinkamas naudoti minkštasis inventorių, siūlytina nustatyti draudimą naudoti suplyšusius čiužinius, pagalves bei antklodes (visos įstaigos);

10.7. būtų papildytas teisinis reguliavimas jame numatant gyventojų teisę į gyvenimą poroje, taip pat teisę į lytinį švietimą ir kontracetinių priemonių prieinamumą (Amžiaus žiedas, Ežerėlis ir Globasta).

11. Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus suaugusiųjų socialinės globos įstaigose nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LRSKĮ 19¹ straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, rekomenduoja Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijai apsvarstyti galimybę patikslinti esamą teisinį reglamentavimą dėl apatinių drabužių keitimo globos įstaigų gyventojams dažnumo.

12. Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus suaugusiųjų socialinės globos įstaigose nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LRSKĮ 19¹ straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, rekomenduoja Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrei Algimantai Pabedinskienei ir Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos direktoriui, vidaus tarnybos generolui Remigijui Baniuliui informuoti, ar buvo inicijuotas socialinės globos įstaigų licencijavimo tvarkos papildymas minimaliaisiais gaisrinės saugos reikalavimais.

13. Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus suaugusiųjų socialinės globos įstaigose nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LRSKĮ 19¹ straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, rekomenduoja Socialinių paslaugų ir priežiūros departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriui Aivydui Keršuliui imtis priemonių užtikrinti, kad:

13.1. globos įstaigose būtų garantuotas pakankamas socialinę globą teikiančių darbuotojų skaičius (Globasta, Amžiaus žiedas, Auksinis amžius, Panemunė, Ežerėlis, Čekiškė ir Kėdainiai);

13.2. globos įstaigų personalas savo darbe vadovautųsi žmogiškos etikos normomis ir atitinkamų profesijų etikos kodeksais, personalo ir gyventojų santykiai būtų grindžiami abipusės pagarbos, tarpusavio supratimo ir susitarimo principais (Auksinis amžius, Amžiaus žiedas, Panemunė ir Globasta);

13.3. būtų įvertintas konkreitiems gyventojams reikalingų specialiosios pagalbos ir priežiūros paslaugų poreikis bei imtasi priemonių šias paslaugas užtikrinti (Kėdainiai, Vilijampolė ir Amžiaus žiedas);

13.4. globos įstaigose būtų įrengta ir visiems gyventojams prieinama, patogiai pasiekiamą, techniškai tvarkinga bei darbuotojų greitai pastebima pagalbos kvietimo sistema (visos įstaigos);

13.5. globos įstaigose įvykę nelaimingi atsitikimai būtų registruojami (Užusaliai ir Kėdainiai);

13.6. globos įstaigų darbuotojai visuomet belstųsi prieš įeidami į gyventojų kambarius (Globasta, Panemunė, Kėdainiai, Jonava ir Amžiaus žiedas);

13.7. globos įstaigų gyventojai būtų informuojami apie teisę į privatumą ir galimybę užsirakinti savo gyvenamajame kambaryje bei tokia galimybė jiems būtų sudaroma (įvertinus jų savarankiškumą) (Čekiškė, Amžiaus žiedas, Globasta, Jonava, Užusaliai ir Vilijampolė);

13.8. higienos patalpose būtų užtikrintas gyventojų privatumas (Auksinis amžius, Ežerėlis, Jonava ir Kėdainiai);

13.9. būtų pašalinti gyventojų orumo pažeidimai: tenkinant savimi negalinčių pasirūpinti asmenų higienos poreikius visuomet būtų naudojama širma (Globasta); gyventojų kambariuose nebūtų vaizdo stebėjimo (filmavimo) kamerų (Amžiaus žiedas); gyvenamosiose patalpose būtų įkurdinti ne daugiau kaip 4 asmenys (Globasta ir Amžiaus žiedas).

13.10. suvaržymai globos įstaigose būtų taikomi laikantis CPT rekomendacijų (žr. 8.3. p.) (Globasta, Kėdainiai ir Vilijampolė);

13.11. globos įstaigose ISGP būtų sudaromi kartu su gyventojais, šie planai peržiūrimi per teisės aktuose numatytus terminus, su gyventojais būtų nuolat aptariami pasiekti ISGP rezultatai ir numatomi tolesni planai (visos įstaigos);

13.12. gyventojų kasdienė veikla būtų organizuota ir buitinės paslaugos teikiamos taip, kad palaikytų, skatintų ir motyvuotų asmenį būti kuo labiau savarankišką, įskaitant apmokymą ir skatinimą naudotis kompiuteriu bei internetu, kartu nebijant (ir nesijaučiant nepatogiai) prašyti reikiamos pagalbos (Globasta, Jonava, Čekiškė, Amžiaus žiedas, Auksinis amžius, Kėdainiai ir Vilijampolė);

13.13. asmenims, turintiems sunkią judėjimo negalią (gulintiems), būtų sudaroma galimybė pabūti lauke (jei leidžia sveikatos būklė), tokią negalią turintys asmenys būtų apgyvendinami taip, kad būtų užtikrinta galimybė juos išvežti į lauką (Auksinis amžius ir Globasta);

13.14. gyventojai būtų aprūpinti patogiomis vaikštynėmis (Jonava), įstaigų teritorijos aplinka būtų pritaikyta žmonių poreikiams – būtų pakankamai turėklų ir suoliukų, įrengtos pavėsinės ir pan. (Auksinis amžius);

13.15. asmens higienos patalpos būtų pritaikytos asmenims su negalia (Auksinis amžius, Čekiškė ir Jonava);

13.16. asmenims, turintiems judėjimo negalią, būtų užtikrinta, kad gyvenamajame kambaryje langų aukštis ir lovos vieta sudarytų galimybę stebėti aplinką pro langą sėdint arba gulint (Auksinis amžius, Čekiškė, Užusaliai ir Globasta);

13.17. globos įstaigos nebūtų perpildytos, gyventojams būtų užtikrintas minimalus plotas, o kambariuose neviršijamas maksimalus lovų skaičius (Globasta ir Amžiaus žiedas);

13.18. būtų užtikrintas pakankamas vėdinimas ir gyvenamosiose bei asmens higienos patalpose būtų švaru, tvarkinga, nebūtų nemalonių kvapų (Globasta, Amžiaus žiedas, Kėdainiai, Jonava ir Čekiškė);

13.19. būtų užtikrinta asmens higiena: negalintys savimi pasirūpinti žmonės būtų apiprausiami kiekvieną dieną, lovos skalbiniai, drabužiai keičiami teisės aktuose numatytu dažnumu (Globasta), o dušų ir vonios kambarių skaičius atitiktų gyventojų poreikius (Kėdainiai);

13.20. gyventojų kambariuose būtų užtikrintas teisės aktuose numatytas inventorių, kuris būtų tvarkingas, ir tuo būtų nuolat rūpinamasi (Globasta, Panemunė, Kėdainiai, Jonava ir Čekiškė), taip pat žmonėms būtų sudaroma galimybė saugiai laikyti savo asmeninius daiktus rakinamose spintose arba spintelėse (Globasta, Panemunė, Jonava Kėdainiai ir Vilijampolė);

13.21. visose įstaigose gyventojams būtų sudarytos tinkamos sąlygos pavalgyti (Globasta ir Užusaliai);

13.22. būtų užtikrinti tuberkulioze sirgusių gyventojų, kurie nekelia pavojaus kitų asmenų sveikatai, informacijos apie jų sveikatą konfidencialumas ir teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą (Kėdainiai);

13.23. būtų skatinama kiekvieno gyventojų savigarda bei savivertė ir kiekvienas žmogus dėvėtų tik jam išduotus drabužius bei avalynę (Globasta);

13.24. sutikimas dėl gydytojų paskirto gydymo būtų pareiškiamas ne tik žodžiu, bet ir raštu, gyventojų sveikatos istorijose (Panemunė ir Vilijampolė);

13.25. visi vaistiniai preparatai būtų tinkami vartoti bei nekeltų pavojaus asmenų sveikatai (Amžiaus žiedas);

13.26. būtų užtikrinta teisė gyventojams (tinkamai informuotiems) patiems priimti sprendimą dėl jų gydymo, taip pat ir atsisakyti gydytojo paskirto gydymo, išskyrus atvejus, kuomet asmuo yra neveiksnius, ribotai veiksnus, ar kitais teisės aktų nustatytais atvejais (Amžiaus žiedas ir Jonava);

13.27. atliekant medicininės apžiūras gyvenamuosiuose kambariuose, būtų nepažeidžiama asmenų teisė į privatumą (Auksinis amžius, Globasta, Amžiaus žiedas, Užusaliai ir Jonava);

13.28. globos įstaigos gyventojams būtų užtikrinta kuo įvairesnė laisvalaikio veikla (Auksinis amžius, Globasta, Čekiškė ir Amžiaus žiedas);

13.29. būtų taikomos alternatyvios komunikacijos priemonės bendraujant su gyventojais, kuomet žmogus dėl sveikatos būklės neturi arba yra praradęs kalbos ar kitus bendravimo gebėjimus (Jonava ir Užusaliai);

13.30. gyventojai būtų tinkamai informuojami apie jų teises ir pareigas (visos įstaigos);

13.31. tikrinant socialinės globos įstaigas, būtų atsižvelgiama ir vertinama, ar jose nėra (nebuvo) daroma šioje ataskaitoje nurodytų sisteminių žmogaus teisių pažeidimų.

14. Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus suaugusiųjų socialinės globos įstaigose nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LRSKĮ 19¹ straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, rekomenduoja Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos dr. Jonui Miliui imtis priemonių ir apsvarstyti galimybę nustatyti teisinį reguliavimą, numatantį pareigą suaugusiųjų socialinėse globos įstaigoms suderinti valgiaraščius su Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos teritoriniais padaliniais.

Apie Seimo kontrolieriaus rekomendacijų nagrinėjimo rezultatus pranešti iki 2015 m. lapkričio 9 d.

Seimo kontrolierius, Įstaigos vadovas

Augustinas Normantas